

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Blade
i Mindekransen
over Højskoleforstander
KRISTEN KOLD

udgivet af
Klaus Berntsen
Folketingsmand

ANDET OPLAG

· ODENSE · 1913 ·

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

C. Knudsen

BLADE I MINDEKRANSEN

OVER HØJSKOLEFORSTANDER

KRISTEN KOLD

UDGIVET AF

KLAUS BERNTSEN

FOLKETINGSMAND

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

1913

MILO'SKE BOGTRYKRERI - ODENSE

Forord til 1ste Oplag.

I det Haab, at det vil glæde Kolds mange Venner og især hans Elever at faa en Optegnelse af de Mindeord, der blev talt ved hans Jordefærd, har jeg paataget mig at udgive disse efter de Optegnelser, som de, der den Dag førte Ordet, velvilligt har tilsendt mig. Da Hr. Pastor Køster har underrettet mig om, at Beretningen om „Det kirkelige Vennemøde i København 10de og 11te September 1866“, hvori er meddelt det eneste trykte Foredrag, vi har af Kold, er udsolgt, har jeg troet det rettest at meddele det her, for at det kan blive kendt i en videre Kreds, da det giver den bedste Skildring, man kan ønske, saavel af Kolds mærkelige Levnedsløb, som ogsaa af hans egen Opfattelse af hans Livs-Gerning. Der er ganske vist mange interessante Smaatræk af Kolds Liv, der ikke er meddelt i hans eget Foredrag, som kunde tjene til at fuldstændiggøre Billedet af denne ejendommelige danske Personlighed, men disse har han saa ofte fortalt sine Elever, saa jeg er sikker paa, de vil leve i Folkemunde og forplantes fra Slægt til Slægt.

Højby i Maj 1870.

Kl. Berntsen.

Forord til 2det Oplag.

Da foran nævnte Mindeskrift i lang Tid har været udsolgt, har jeg ment at burde imødekomme de mange Opfordringer, jeg har modtaget, om at foranledige et nyt Oplag, som jeg ledsager med et af mine Foredrag om Kold.

København i November 1913.

Kl. Berntsen.

INDHOLD.

	Side
1. Kolds Tale ved Vennemødet i København den 11te September 1866	1
2. Kolds sidste Dage	34
3. Talerne ved hans Jordefærd	38
4. Kolds Skolegerning bedømt i andre Lande	61
5. Et Foredrag om Kold	69

---

1. Kolds Tale ved Vennemødet i København den 11te September 1866.

Ved „Det kirkelige Vennemøde i København 11te September 1866“ sluttede Biskop Grundtvig sin Tale med følgende Ord: — „jeg har derfor bedet Kold, den menneskelige og folkelige Oplysnings Hovedmand i Fyn, være saa god at fortælle os, hvorledes han kom ind paa sin frugtbare Løbebane, og hvorledes han betragter Skolesagen i det Hele, baade Børneskolen og Skolen for de Voksne, og jeg vil da kun føje en Begæring til, som jeg ellers aldrig gør til nogen Taler, den nemlig, at han ikke vil fatte sig for kort; thi denne Mand har tiet saalænge, at han vistnok har en god Del at sige os, og vi har, tror jeg, ogsaa gode Stunder at høre.“

Derefter talte Kold saaledes:

„Nu har De allesammen hørt, at jeg skal til at tale, og De har ogsaa hørt, at jeg har faaet det Emne opgivet, som jeg skal tale om. Det er en Tekst, som jeg grumme gerne vil tale om, men om jeg kan det, er en hel anden Sag, thi vel er jeg ikke saa bange for Menneskene her, men jeg kunde være bange for Stedet, thi jeg er ikke hjemme. Dersom jeg var hjemme og havde Lov til at dele dette Emne i 8 Afsnit og holde 8 Taler om det i 8 Dage, saa vilde jeg ikke være bange, men dels fordi jeg ikke er hjemme

og dels fordi jeg skal sige Alting nu i dette Øjeblik, saa er det, jeg er bange for, at det skal gaa med mig, som der siges om de smaa Hunde, at de er hjemme stærke, og ude er de ikke til stort, men naar jeg skal prøve paa at tale, saa skal jeg, og dersom det viser sig, at jeg ikke kan, saa maa De derfor ikke tro, at jeg ikke kan det hjemme.

Det første Spørgsmaal, hvorledes jeg er kommen til folkelig Oplysning, kan jeg egentlig ikke besvare, da jeg ikke har løbet om ved lærde Skoler, og langt mindre gaaet en igennem, som Grundtvig sagde. At jeg er bleven Folkeoplyser, er ogsaa en sær Ting i vore Dage, men den Tid, der nu er, har heller aldrig været før, saa det er ikke saa sært, at der sker ny Ting i ny Tider. Hvorledes det da er gaaet til, at jeg er bleven en Folkeoplyser, kan jeg grumme nemt besvare dermed, at jeg er født dertil, men dette er jo dog ikke nok, det skulde jo ogsaa kaldes frem og udvikles hos mig, og det var det, jeg vilde fortælle, hvorledes det kom sig, at det blev kaldt frem hos mig. At jeg er født med det, har jeg Gud at takke for, maaske ogsaa min Moder, thi hun var den første, der begyndte at fremkalde det hos mig. De maa derfor undskylde, at jeg begynder saa langt borte med min Moder, men der er saa mange uøvede Talere, der begynde med Adam og Eva, og De maa derfor skønne paa, at jeg har sparet Dem en lang Vej.

Jeg kan sige om min Moder, at hun var en aparte, en sær En; ingen af dem, der omgikkes hende, forstod hende, og jeg ved ikke, om hun forstod dem, men hun forstod dog temmelig godt, hvorledes de skulde hjælpes,

naar de fejlede noget. Forøvrigt tror jeg, at hun brød sig ikke om Mennesker, undtagen netop i den Retning at hjælpe dem, naar de fejlede noget. Hun søgte ikke Omgang med nogen, og jeg ved ikke, at hun har elsket noget andet Menneske end Pastor Agerbek; ham holdt hun saa meget af, at det var en hel ualmindelig Kærlighed. Hun græd, slog i Bordet og skændte paa alle andre Præster og Oplysere, naar hun kom i Tanker om Agerbek; som han var, skulde de andre være. Hun var den første, der begyndte at fremkalde en folkelig Oplysning hos mig, at gøre mig til folkelig Oplyser, og det gjorde hun, uden at hun vidste det, thi hun var ikke nær saa klog som jeg, og jeg er ikke nær klog nok. Min Moder var overordentlig dygtig baade til aandelig og legemlig Gerning; hun havde uafsladelig travlt med at arbejde, og hun var nødt dertil, thi mine Forældre var fra Begyndelsen af fattige Folk, men arbejdede sig efterhaanden op til at blive, hvad man kalder velhavende. Naar vi Børn skulde lege, og vi ikke havde noget at lege med, saa laante hun os sit Fingerbøl, og saa lavede vi Oste af Sand, og det blev vi ved med, saalænge til det ikke længere var morsomt. Saa var der en og anden, og det var ofte mig, der var saa skarnagtig at ville more sig med at slaa de andres Oste om, og saa skete det ofte, at min Moder gav mig et Ørefigen og sagde: Du er en grim Dreng, men det var ogsaa mange Gange Tilfældet, — og det var det, som hjalp til at fremkalde min Udvikling, — at hun sagde: Kom, Børn, lad mig fortælle jer en Historie, og naar hun saa havde fortalt den, saa kom der Liv og Munterhed igen, saa kunde vi igen

begynde paa den opbyggende Virksomhed med at lave Sandoste og forglemme den nedrivende. Jeg forstod dengang ikke, hvorledes det kunde have en saadan Virkning, at vi havde faaet en Historie at høre om store og lille Peer, eller hvem det nu var; min Moder havde en ni, ti Historier, og dem fortalte hun saa ofte, at vi kunde dem udenad, saa at vi kunde rette hende, naar hun sagde et Ord fejl, men vist er det, at naar vi havde hørt Historien, kom der altid en saadan Livlighed tilstede igen, at vi kunde begynde at lege. Derved gik det siden op for mig, hvad Virkning noget saadant kunde have paa Børn, og derved kom jeg til at tænke paa, at det, jeg egentlig skulde komme til, for at blive Folkeoplyser, det var, at jeg først skulde lære at kende Ordets Magt til at tale til Hjertet og gøre Menneskene skikkelige, glade, fri og lykkelige; vi skulde ikke have Lyst til at rive ned og gøre Fortræd, men Lyst og Kærlighed til at bygge op. Jeg skulde først lære at kende Ordets Magt til dette Brug, og dernæst skulde jeg erfare hos mig selv, om ogsaa jeg kunde det Slags Ord, som kunde gøre den Virkning. Saasnart jeg var kommen dertil, kunde jeg straks begynde at oplyse, og saa vilde Tiden vise, hvor oplyst jeg selv og de andre kunde blive.

Senere hørte jeg selv Pastor Agerbek i Skolen, og jeg blev saa glad ved at høre ham, at jeg, da jeg kom hjem, sagde til min Moder: maa jeg ikke gaa op at besøge Præsten? Nej, sagde hun, det er ikke værd, hvad vil du ham? Jo, jeg vil derop, sagde jeg; nej, det kan ikke gaa an, sagde hun. Ja, men jeg gaar dog saa ofte op til Provsten, svarede jeg. Ja, det er

en anden Sag, sagde min Moder; thi Provst Karstensen har jeg tjent i 10 Aar, men til Agerbek maa du ikke gaa op. Ja, Moder, sagde jeg, jeg tror, at jeg gaar derop alligevel. Hvad vil du da sige til ham, spurgte hun? Jeg vil sige, at jeg vil tale med Præsten. Da jeg gik hen til ham, var det akkurat med samme Følelse som den, hvormed jeg kom herop idag. Da jeg kom ind i Gangen, saa jeg saa mange Døre, jeg vidste ikke, hvilken jeg skulde banke paa, og saa frygtede jeg for, at jeg skulde banke paa den fejle. Da jeg imidlertid var kommen ind i Præstens Forstue, turde jeg ikke gaa ud igen, thi saa vilde man tro, at det var en Tyv; jeg bankede paa, og saa var det saa heldigt, at Agerbek selv lukkede op. Han sparede mig for den Ulejlighed at begynde en Samtale, thi han begyndte selv at tale med mig, og det skal man altid gøre, naarsomhelst Børn kommer til en, thi det var forskrækkeligt, hvor den Tanke pinte mig, at jeg skulde begynde. - „Jeg har set dig i Skolen,“ sagde Agerbek, og derpaa gjorde han mig nogle Spørgsmaal, som jeg besvarede ham, blandt andet hvorledes min Moder havde det. Saa forærede han mig 4 Bøger, hvoraf den ene hed Den fromme Landsbypige, som jeg læste med stor Fornøjelse. Jeg var saa glad over mit Besøg hos Agerbek, og er glad derved endnu den Dag i Dag; han fortalte rigtignok ikke Æventyr, men han sagde alligevel noget, som mit Hjerte blev glad ved, og det var just ikke Tilfældet med det, man til daglig Brug hørte i Skolen.

Saaledes gik min Barndomstid hen; der var en halv Snes gamle Koner og Mænd i min Fødeby, Thisted,

hvoraf et Par fortalte Spøgelsehistorier, en anden fortalte forskrækkelig lange Æventyr, og min gamle Faster fortalte Legender. Det var for mig, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end i andre, det forekom mig, som om Kaffen, jeg fik der, var meget bedre, end den jeg fik andetsteds. Jeg syntes, at der var saa varmt og hyggeligt i de Huse, hvor disse Historier blev fortalt, medens der derimod i de andre var saa sort og koldt.

Jeg var lidt over tretten Aar, da min Moder formaaede gamle Amtsprovst Karstensen til, at han skulde skaffe mig en Plads som Lærer. I mit ellefte Aar var jeg bestemt til at være Skomager ligesom mine Fædre, men min Fader fandt, at mine Fingre sad saa daarligt paa mig, og at jeg havde saa daarligt Anlæg, at han blev helt vred og fortrædelig derover. Han sagde: „Da jeg var elleve Aar, kunde jeg sy Tobaksdaaser og Tegnebøger ligesaa smukt som nu.“ Han kunde ikke huske, hvorledes han selv var, da han var Barn, men det vil jeg bede Dem om at huske paa, thi ellers kommer De til at gøre baade Dem selv og Deres Børn megen Uret. Jeg havde som Barn den Skik, at naar jeg skulde knappe min Vest op, saa tog jeg og rev den rask op, men derover blev min Fader vred og fortrædelig og sagde: „Du bliver til ingenting i Verden; naar jeg gaar forbi et Gadehjørne, hvor det blæser, saa nænner jeg ikke engang at knappe min Frakke, for ikke at spolere Knaphullerne.“ Jeg tænker ofte paa, at dersom han havde vidst, at naar jeg blev ligesaa gammel som han var, dengang han ikke knappede sin Frakke for at skaane Knaphullerne, vilde jeg gøre

akkurat det selvsamme, saa kunde han have sparet sin Fortrædelighed. Det var forskrækkeligt for mig bestandig at høre, at jeg skulde blive saadan et sølle Skrog. Jeg gik til min Moder og sagde: „Er det dog sandt, at jeg bliver saa sølle, jeg synes dog, at jeg er den dygtigste i Skolen;“ hun svarede mig: „Du er god nok, min Dreng,“ men det var en daarlig Trøst. Da jeg havde været i Skomagerlære 1¹/₂ Dag, kom min Moder om Eftermiddagen Kl. 3, tog mig stiltiende ved Haanden og trak mig op af Bænken, som jeg sad paa, og sagde blot disse Ord: „Kom du, min Dreng, du skal ikke være Skomager.“ Fra den Tid af var der ikke Tale om andet, end at jeg skulde være Skolemester, skønt Degnene var de foragteligste Folk, min Moder vidste af at sige. Jeg maatte bestandig høre: „Du duer ikke til andet, derfor skal du være det. Det er det bedste, udulige Mennesker kan komme til, thi naar Degnene bliver gamle, saa bliver der slaaet Melgrød op paa Væggene med Søm, saa at de kan gaa og slikke den af.“

Derpaa talte min Moder med Provst Karstensen, om han vilde lede mig ind paa denne Løbebane, og han førte mig da ud til en Skole en halv Mil fra min Fødeby. Jeg skulde katekisere over det Sted af Balles Lærebog, der lyder: „Erfaringen viser, at Menneskene er ikke saa gode, som de burde være,“ og hvorledes jeg fik det forklaret eller fordunklet, skal jeg ikke kunne sige, men saameget er vist, at den gamle Amtsprovst fandt det overordentlig godt, og dermed var Hensigten opnaaet. Bønderne saa paa mig og sagde: „Ja, det er jo en Købstadsdreng;“ der var allerede den-

gang en lille Smule Misnøje mellem Købstad og Land. De troede, at jeg vilde sige: „Det er nogle Bønder fra Landet,“ og derfor var de allerede vrede paa mig, skønt der var ingen Mennesker, som min Moder syntes bedre om, næst efter Agerbek, end den Del af vore Kunder, der var Bønder fra Landet, og det var ogsaa Tilfældet med mig, men det kunde ikke hjælpe. Hvad der endnu var værre, det var, at en Del af Børnene var meget større end jeg; jeg har altid været lille af Vækst og er det endnu. Det gøs i mig ved at tænke paa, at jeg skulde være deres Lærer, men saa faldt det mig ind, at jeg skulde holde en Tale, og det var den første, jeg har holdt. Jeg sagde da baade til Børnene og Forældrene og alle de tilstedeværende: „I er meget større end jeg, og skal det komme an paa at slaas, saa kan I banke mig, men jeg har ikke til Hensigt at ville slaa Eder, og derfor haaber jeg ogsaa, at I ikke vil slaa mig, men snart vil I erfare, at jeg er klogere end I“ — det var ogsaa sandt — „men hvis I er kloge, saa søger I at lære noget af mig.“ Dette fandt Bønderne var et Ord i rette Tid, og baade deres og Børnenes Ansigter opklaredes.

Saa holdt jeg Skole for dem, og der forefaldt blandt andet en lille mærkelig Begivenhed, som jeg i Korthed vil fortælle, fordi den er saa køn. Der blev sagt mig, at jeg ikke maatte spille Kegler med Børnene, for saa tabte jeg min Respekt, men Naturen gik over Optugtelsen, og en Middagsstund gik jeg ned paa Gaden til Børnene for at spille Kegler. Der boede ligeoverfor en skikkelig Mand, i hvis Hus jeg ogsaa syntes, at Solen skinnede klarere end andre Steder, thi dengang

kunde jeg dog endnu kende Forskel derpaa. Han saa mig fra sin Port og kom ned til mig, og jeg tænkte da ved mig selv: nu skal jeg staa til Skrifte. Jeg syntes ikke, det var saa rart for en Skolemester at blive taget i Skole for en saadan Barnagtighed, og smed derfor straks Keglerne fra mig, men da han kom ned, sagde han blot: „Kristen Kold, vil du ikke følge med mig hjem,“ hvilket jeg ogsaa gjorde, men han sagde ingenting undervejs. Da vi kom ind i Stuen, satte han sig ved Bordenden og mig paa den øverste Skammelende. Saa! tænkte jeg, nu kommer det, men han sagde endnu intet til mig, han bad blot sin Kone om at skænke en Kop Kaffe til ham og en til mig. Jeg begyndte at blive let om Hjertet og tænkte, at jeg ingen Skænd skulde have, men da Kaffen var skænket, sagde han til mig: „Du skal ikke spille Kegler med Skolebørnene, men du maa komme op i min Gaard i Middagsstunden, saa skal min Søn, som er konfirmeret, spille med dig.“ Jeg blev saa forunderlig glad, at jeg svarede ham: „det gøres saamænd ikke behov, thi jeg kan godt lade være at spille Kegler, naar det skal være.“ „Nej, saamænd kan du ikke, min Dreng,“ sagde han, „det var ogsaa Synd at forlange af dig, og tror du, at jeg vil tage noget fra dig uden at give dig noget bedre istedet, tror du, at jeg vil tage Keglespillet med Børnene fra dig, uden at give dig min Søn at spille med!“ Se, hvilken Kærlighed, og jeg havde nær sagt Forstand, den Mand var i Besiddelse af.

Senere blev jeg Huslærer paa en Herregaard. Om Aftenen sad jeg i Folkestuen og lærte Tjenestefolkene Holbergs Komedier, den ene skulde være Pernille, den

anden det og den tredje det. Jeg lærte enhver især de Ord, de skulde sige, og det var uhyre morsomt, enten vedkommende sagde det rigtigt eller fejl. Endvidere læste jeg Holbergs Peder Paars, og fordi jeg er en Jyde, kunde jeg fornøje mig ved den satiriske Poesi, thi den har hjemme hos mine Landsmænd, hos Thyboerne.

Saaledes gik det, til jeg blev 18 Aar, da kom jeg paa Seminariet i Snedsted, hvor Pastor Brammer var Forstander. Da jeg kom til Optagelseseksamen, spurgte han mig, om jeg kendte de messianske Spaadomme, dertil svarede jeg: „Spaadomme ved jeg nok hvad er, men messiansk ved jeg ikke hvad er.“ Dette syntes han nu var noget forskrækkeligt. Saa sagde han, „det er Spaadommene om Messias;“ „ja,“ svarede jeg, „saa kender jeg nok nogle af dem.“ Jeg tog tre af de første, men saa vidste jeg ikke flere. Derpaa spurgte han mig: „har du læst noget i Biblen?“ „Ja,“ svarede jeg, „jeg har engang læst noget i den for min Moder, da jeg var lille; men det var gerne Historierne om Judit og Holofernes.“ Det var jo heller ikke til Maade. „Men hvad har du da læst?“ spurgte han. „Jeg har læst Holbergs Peder Paars,“ og det Svar gjorde det ikke bedre, saa det tegnede ikke til, at jeg kom ind, men Algreen sagde: „vi vil optage ham alligevel, for det er en aparte Fyr,“ og jeg slap da ind paa Seminariet og kom til at sidde allernederst, jeg tænkte, det er egentlig Uret, thi du er ligesaa klog som alle de andre.

Imidlertid var jeg grulig forknyt i de to første Maa- neder, saa forknyt, at min Fader fandt det nødvendigt

at købe et Ur til 12 Rd. til mig for at oplive mit Mod. Det var imidlertid noget andet, der skulde oplive mig, og De kan aldrig tænke, hvad det var, det var Peder Larsen Skræppenborg. Jeg kunde ikke forstaa, hvad det var Lærerne sagde, jeg hørte og hørte, men vidste ikke hvad det var, de talte om. Jeg var meget forknyt, thi naar man er i Skole og ikke kan forstaa, hvad der bliver sagt, saa er man aabenbart i Knibe. En Dag holdt Brammer en Præken og opkastede det Spørgsmaal til de Tilstedeværende: er du en Kristen, og hvilken Bestemmelse han gav eller ikke, skal jeg lade være usagt, men jeg sagde til mig selv: Du er det da ikke, og naar jeg nu var en daarlig Seminaristeleve og heller ingen Kristen, saa kan De nok skønne, at Udsigterne var mørke. Men en Dag gjorde Peder Larsen Skræppenborg mig opmærksom paa, at Vor Herre elsker Menneskene, og det var forskrækkeligt, at jeg ikke havde faaet det at vide al den Tid, jeg havde været til. Hvad enten jeg imidlertid havde overhørt det før eller ikke, saa er det vist, at det var noget nyt for mig, og da jeg hørte det, for det igennem mig med en Overbevisningens og Følelsens Kraft, at Gud elskede Menneskene, at han ogsaa elskede mig, og at han kun levede for at gøre Menneskene og ogsaa mig lykkelige, og at det aldrig kunde fejle, at det vilde ske, naar han havde aget sig det Stykke Arbejde for. Tidligere troede jeg, at Gud var en Politimester, en streng Skolemester, som passede paa, naar vi gjorde ondt, for at han kunde give os et godt Ørefigen, men nu gik det op for mig, at Gud elskede Menneskene og mig, og saa

fornam jeg, at jeg ogsaa elskede Menneskene, det var vel i en ringere Grad, men jeg elskede dog mig selv, og glædede mig ved at Gud elskede mig.

Jeg har aldrig kendt Mage til det Liv, den Lyst, Kraft og Drift, der da opstod hos mig, jeg var saa glad, at jeg ikke vidste, paa hvilket Ben jeg skulde staa over den Opdagelse, jeg havde gjort. Jeg gik ud i Byen til mine gode Venner og fortalte dem denne mageløse Nyhed; jeg vidste næppe, hvad jeg sagde, men det fik jeg dog sagt, at Gud elskede mig og os alle, skønt vi var Syndere. Paa nogle Steder, hvor jeg kom, hørte man paa mig med Ro, paa andre Steder sagde de: „det stakkels Menneske! han har mistet Forstanden.“ Imidlertid hjalp Algreen mig saameget tilrette, at han sagde, at jeg havde ikke mistet Forstanden, men at det var de andre, der ikke var kommen til Forstand. Alligevel gjorde det et forunderligt Indtryk paa mig, at alle andre Mennesker, der ellers kendte mig, sagde, at jeg havde mistet min Forstand, og jeg blev derfor saa glad, da jeg læste, hvad man kalder Apostlenes Gerninger, og saa, at det var gaet dem omtrent ligesom mig, og da gik det op for mig, at jeg var en Kristen, eftersom jeg havde det ligesom de. Derved fik jeg en Følelse af Ordets Magt til at gøre Hjerterne glade, og det var paa anden Omgang, thi første Gang havde min Moder bibragt mig denne Følelse, og snart erfarede jeg, at Gud havde givet mine Ord den Kraft, eller lagt mig de Ord i Munden, at ogsaa jeg kunde gøre det, og saa besluttede jeg fra den Stund af, at jeg skulde befatte mig med det, ikke forlade Seminariet, men gaa det igennem, men dog gøre

det til min egentlige Opgave i Verden at gøre Hjerterne glade med det Budskab, at Gud elskede os ved sin Søn Jesus Kristus, uagtet vi var Syndere. Fra den Dag af kunde jeg forstaa, hvad de sagde paa Seminariet, og jeg kunde huske og gøre Rede derfor; jeg læste ikke ret meget, men hørte blot efter. Om Julen kom vi til Salling, og jeg var der saa heldig at træffe Mennesker, som var glade ved det samme; vi sang og talte, bad Bønner og sang igen, men Hovedsagen var den, at jeg havde fornummet Ordets Indflydelse paa mig.

Nogen Tid efter fik jeg Ingemanns historiske Romaner ihænde, og saa læste jeg uafslædig i 2 Nætter og 3 Dage, Valdemar Sejr og Erik Menveds Barndom, og jeg var ligesom, om jeg var henrykt over at se, at det danske Folk havde været saa stort og saa lykkeligt, og at der havde været saa skønt i Danmark, og nu var her dog saa sølle. Jeg tænkte ved mig selv, det kan gerne være, at du ogsaa er i Besiddelse af den Slags Ord, der behøves til at fremme dette, men det kom jeg dog ikke til før adskillige Aar efter. Jeg var just ikke saa meget pietistisk, jeg havde ikke forstaaet stort andet, end at Gud elskede os.

Saa blev jeg forflyttet derfra, som vel var, thi ellers havde jeg talt og sunget mig tom, og saa kom jeg til Sønderjylland for at være Huslærer hos den rige Knud Knudsen i Forballum. De Folk, jeg der traf paa, var kristelige nok, de var ikke saa uvidende som Thyboerne, de var vidende, men der var intet Liv i dem. Men hvorledes det var eller ikke, saa faldt det mig ikke ind at skaffe Liv i dem i denne Retning. Der-

imod følte jeg, at de ikke var danske, og saa tænkte jeg, at nu skal du tage fat paa det. Jeg gav mig til at læse Ingemanns Romaner for dem, dem havde jeg selv faaet godt af, og det mente jeg ogsaa, de andre skulde, og det lykkedes fortræffeligt. Saa gjorde jeg Bekendtskab med „Valdemar den Store og hans Mænd“, og der staar deri: hvad Danmark var, skal det atter blive, endnu er Fædrenes Aand ilive! Jeg syntes ikke, jeg kunde have Ro, førend vi fik begyndt paa at faa Danmark til at blive, hvad det engang havde været, Der var en Mand ovre fra et andet Sogn, for hvem jeg læste noget af Valdemar den Store og hans Mænd, og jeg vilde have, at han skulde hjælpe mig til at sætte det i Værk, thi det skulde jo gøres, men han svarede mig: „jeg forstaaer ikke, hvad det er, du læser.“ „Det er forskrækkeligt,“ sagde jeg, „saa skal De idetmindste lære at forstaa det, jeg vil komme til Dem to Aftener om Ugen, og vi vil da sammenkalde de unge Mænd og se, om vi kunde faa dem til at forstaa det.“ Dengang havde man allerede „Danske Samfund“ i København, og vi fik „Danske Samfund“s Sange sendt til os, og dem sang vi; det var i Kristian den Ottendes Tid. Det varede heller ikke længe, førend de unge Mennesker blev beaandede, og hvis man besøger den Egn, vil man finde tydelige Spor af den Virksomhed, som dengang blev udøvet.

I den Tid var det, at det gik op for mig, hvorledes man skulde holde Skole for Børn for at naa det Maal at faa dem saaledes oplivede og give dem en saadan Lyst, Drift og Kraft, at man kunde faa dem til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke, og til at

arbejde derfor saa godt, som man efter fattig Lejlighed kunde. Da jeg var Huslærer, skulde jeg selv sørge for, at Børnene lærte deres Udenadslektier, og naar det var sket, gik vi ud for at lege, vi fiskede, sejlede, kørte i Kilker og morede os, men Udenadslæsningen tog altid saa grumme lang Tid. Blandt Børnene var der især en lille Pige, som jeg holdt meget af, men hun var tungnem; de andre Børn blev snart færdige med deres Lektier, men de syntes ikke, at de vilde gaa ud at lege, førend de kunde faa hende med. Hun læste og græd, læste igen og græd, og saaledes havde jeg ogsaa gjort, da jeg var hjemme hos min Moder, men saa sagde hun til mig: „nu skal du ikke læse længer, for ellers tygger du det i dig igen,“ og det samme sagde jeg til lille Maren. Saa tænkte jeg: mon det dog ogsaa virkelig er Guds Vilje, at Børn skal pines med en saadan Udenadslæsning? jeg kan ikke forstaa det, da han dog elsker Menneskene, mon da dette at lære en Bog udenad kan føre til af elske ham? Nej, syntes mig, det kan det ikke. Ja, men hvad Nytte er det da til? Det er, for at de skal kunne blive konfirmerede. Men, tænkte jeg, kunde vi ikke indrette det saaledes, at de blev konfirmerede paa en anden Maade, det er dog en forskrækkelig Maade, man nu bærer sig ad paa. Det var dette, som jeg brød mig allermest med, men nu er det jo saaledes, at naar vi er i den største Nød og spørger Aanden for ramme Alvor, saa svarer han os, og han sagde da ogsaa til mig: Du kan jo fortælle Børnene det, som de skal lære udenad; du kan jo fortælle dem det, som du fortæller Æventyr! Aldrig saasart var dette gaet op for mig, før der kom

en saadan Lyst og Drift hos mig, at jeg ikke havde Tid til at vente, jeg syntes det var en uendelig lang Tid, først om Aftenen og saa hele Natten indtil næste Dags Morgen, da jeg kunde begynde at prøve det, og jeg vilde have givet meget til, at der ingen Nat havde været, saa vi straks kunde have prøvet det. Jeg syntes, at dersom det kunde lade sig gøre, saa havde vi vundet Verdens Guld og grønne Skove, og jeg havde nær sprunget ud paa Gaden, ligesom Arkimedes gjorde, og raabt: nu har jeg fundet det, men det gjorde jeg ikke, thi jeg var en Jyde og ingen Græker. Om Morgenen begynde jeg straks at fortælle Børnene et Stykke af Bibelshistorien, og det vilde de gerne høre, men Spørgsmaalet var nu, om de kunde huske det, naar de skulde til Konfirmation og Eksamen. Saa blev jeg ved en 14 Dages Tid at fortælle dem noget af Bibelhistorien, det var netop Historien om Josef, den, fandt jeg, var den bedste at begynde med. Derpaa prøvede jeg, om Børnene kunde huske det, og til min store Forundring kunde de fortælle det ordret, som jeg havde fortalt for dem, thi det er en sær Egenskab hos Børn, at de fortæller ordret, men naar man lærer at kende Børn, kan man nok forstaa hvorfor. Vi andre kan ikke fortælle ordret, thi vi optager det, vi høre, i vort Hjerte, gør det lidt om efter vort eget Hjerte, og saa leverer vi det fra os; men naar Børn optager noget, saa giver de det fra sig, akkurat som de har faaet det. Jeg tænkte altsaa, nu har vi fundet det, nu skulde vi have alle danske Børn underviste paa den Maade, det er det bedste Middel til at faa Danmark til at blive, hvad det tidligere var. Nu sagde Folk, det er da et

forskrækkeligt Hovmod at tænke saaledes, men det sagde de, fordi de vidste ikke, hvad Hovmod var, og de vidste heller ikke, hvad dette var.

Nu gik det fortræffeligt med Skolen. Der var en lille Dreng — han er da til endnu — en lille udmærket Fyr, som jeg traf, da han havde hørt Historien om Abraham, staaende i en lille Have ved et Træ; han saa opad og sagde: „hør, lille Abraham, du skal ikke være bange for at gaa hen at ofre din Søn, Vor Herre giver dig ham med hjem igen, det ved jeg, thi jeg har læst videre.“ Da han var kommen hjem fra Skolen, havde han nemlig taget sin Bog og læst videre og faaet det at vide, hvormed han vilde trøste Abraham. Nu vilde jeg for alt i Verden gerne have oprettet en fri Børneskole af den Slags, men det kunde jeg ikke, thi alle Love og Forordninger var derimod. Jeg kom ikke engang til at spørge mig for hos Provsten og Biskoppen, thi naar Loven var derimod, saa kunde det jo ikke nytte. Jeg maatte i en saaden Friskole ikke have mindre end seks og ikke flere end atten Børn, og jeg kunde da ikke tænke, at de faa Familier, som var der, kunde føre det igennem. Saa søgte jeg et Degnekald, men da var det allerede dagedes, at jeg havde opfundet en ny Maade at lære Børnene Balles Lærebog paa, og Provsten skulde være tilstede ved Eksamen, fordi det var rygtedes, at vi havde opfundet noget nyt derovre. Han katekiserede med Børnene frem og tilbage, op og ned, og de svarede meget godt, men da han var færdig dermed, siger han til den største af Pigerne: „kan du nu læse mig det tredje Stykke i fjerde Kapitel?“ „Ja,“ siger hun, „i hvilken Bog?“ thi

det havde jo Provsten glemt at sige. „I Balles Lærebog,“ svarede Provsten; „ja, men den lærer vi ikke her,“ siger hun, „det har vi ophørt med.“ „Hvad,“ siger han til mig, „lærer de ikke Balles Lærebog?“ „Nej, Børnene lærer den ikke saa ganske udenad, men de er ikke ubekendte med den, det har jo Provsten erfaret, thi ellers kunde de umuligt have svaret saa godt, som de har gjort, men jeg synes, det er Synd at lade Børnene lære den helt udenad, det er altfor besværligt og ingen Nytte til.“ „Jeg spørger ikke, om det er til Nytte eller ikke,“ svarede Provsten, „men jeg spørger kun, om De vil lade Børnene lære Bogen udenad paa Rams: vil De eller vil De ikke?“ „Ja,“ siger jeg, „da jeg hører, det er overladt til mig, saa svarer jeg naturligvis, at jeg ikke vil det.“ „Godt,“ siger han til Præsten, „skriv i Protokollen, hvad der her er sagt.“ Saa blev det indført i Protokollen, at jeg ikke vilde bruge denne Fremgangsmaade, og vi gik hjem som fattig Per Eriksen.

Nogen Tid efter kom der en Skrivelse fra Biskoppen i Ribe Stift, gamle Tage Müller, med Forespørgsel om, hvilken Undervisningsmaade, der da blev brugt, der skulde gives en Forklaring derom. Dertil svarede jeg, at jeg fortalte Bibelhistorien i Stedet for, men Balles Lærebog læste jeg med dem indenad, og saa sammenlignede vi den med Bibelhistorien, og søgte at forklare os Lærebogen ved Hjælp af bibelske Historier, som de havde lært igennem Fortælling. Jeg skrev fire Punkter, men jeg kan ikke huske mere end det ene, der lød saaledes: thi dersom danske Børn skulle blive ved at lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa komme

de aabenbart til at ligne den Slægt af Israels Børn, om hvilke Herren sagde, at de var uduelige til at indgaa i Kanaans Land; altsaa langt mindre blev der noget af Danmarks Lykke, som Ingemann havde skrevet i Valdemar den Store og hans Mænd. Derpaa blev jeg kaldt til Biskoppen, og han sagde til mig: „Ja, De er et begavet og haabefuldt ungt Menneske, og jeg vil saa gerne tro, at De kunde undervise Børn, ja, jeg er vis derpaa, uden at lære dem Balles Lærebog udenad paa Rams, men hvordan skal det saa gaa med alle de andre Skolemestre!“ Dertil svarede jeg: „hvad kommer de mig ved?“ „Jo,“ sagde han, „for det skal være ens.“ „Det er dog ogsaa forskrækkeligt,“ sagde jeg, „at det skal gøres gældende; altsaa hvis der er 99 Skomagere i en By, som laver daarlige Støvler, saa skal den ene, der kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.“ Saa trak han paa Skuldrene, den gamle skikkelige Mand; thi hans Hjerte var paa min Side, men hans Forstand paa Verdens Side, og han sagde: „Herregud! Loven er jo over os alle.“ „Ja, men saa maa De se at faa en saadan tosset Lov forandret.“ Han lovede da paany at gøre Indstilling til det gamle Kanselli og se, om der ikke kunde gives en Smule Tilladelse til en Smule Frihed, idetmindste saalænge jeg var i en tjenende Stilling, og der kom da ogsaa en Skrivelse fra Kanselliet, hvori det, som det altid gjorde, firede og halede. Det hed deri, at vel skulde Balles Lærebog læres udenad, men Udenadslæsningen af Lærebogen maatte dog ikke staa den højere Religionsundervisning ivejen, og da jeg fik den Skrivelse, syntes jeg, at nu var vi

2*

frelste, thi det var jo netop en højere Religionsundervisning, som jeg gav mig af med. Da nu Provsten kom og spurgte mig, om jeg havde set, at Lærebogen skulde læres udenad, svarede jeg, at jeg netop havde set, at den ikke skulde læres udenad, thi det var netop den højere Religionsundervisning, som jeg vilde, og Udenadslæsningen af Bogen maatte ikke staa den ivejen.

Dermed blev der ikke talt videre om den Sag, jeg fortsatte min Undervisning i den Tid, jeg var der, men da jeg skulde til at søge Embede, fik jeg Afslag allevegne; naar jeg ikke vilde forpligte mig til at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad paa Rams, saa maatte jeg ikke blive kaldet, men dertil svarede jeg: „det vil jeg ikke, og det gør jeg ikke. „Ja,“ sagde Biskop Tage Müller, „det gør mig virkelig ondt for Dem!“ „Ja, saa faar jeg tærsk, som mine Fædre har gjort, men maaske jeg ogsaa kan komme til at holde Skole, jeg kan vel nok hjælpe mig igennem uden Embede.“ „Ja, dersom De kunde det,“ sagde Biskoppen, „saa var det jo det allerbedste.“

Nu kunde jeg ikke komme an nord for Kongeaaen, thi der skulde Balles Lærebog læres udenad paa Rams, og jeg søgte derfor sønden for Kongeaaen, hvor man ikke havde Balles Lærebog. Provst Reehof i Aabenraa, som i mange Henseender var en skikkelig Mand, men i meget var, som han ikke burde være, eksaminerede mig og spurgte, om jeg ikke var en Hernhut, en Kristiansfeldter, men dette Spørgsmaal klarede jeg godt, thi mine Religionskundskaber var i den bedste Orden efter hans Smag. Jeg havde forklaret ham nogle Steder

af Skriften, han havde prøvet mig, og jeg tænkte da, nu opnaar jeg det, jeg søger, men derefter spurgte han mig, hvad jeg saa mere vilde lære Børnene, og dertil svarede jeg: „Jeg vil fortælle Danmarks Historie for dem, og læse Ingemanns Romaner for dem, det er noget, de kan have godt af,“ men saa var Hundrede og Et ude. „Det kan ikke gaa an“, sagde han, „vi har ingen Folkeaand her.“ „Aa jo,“ sagde jeg, „det har man dog vist, der er da i alt Fald et Folkehjerte, og naar vi begynder at slaa det an, saa kommer det nok.“ „Nej,“ sagde han, „det maa ikke læres, vi er ikke danske, Gudbevares.“ Da blev jeg virkelig saare nedslaaet og sagde med grædende Taarer: „Det er da ogsaa forskrækkeligt, jeg har hidtil hunnet komme igennem Verden næsten uantastet med alle mine Lyder og Udyder, og de var mange, men jeg skal netop stoppes paa Grund af de to eneste Ting, der er værd at nævnes hos mig, nemlig Kærlighed til Gud og til mit Fædreland.“ Det var som Provsten sank i Knæ, men saa sagde jeg aldrig et Ord mere og gik, og han sagde heller aldrig et Ord.

Derpaa besluttede jeg at komme bort herfra og gemme mig et Sted, enten i Amerikas Skove eller et andet Sted, indtil jeg skulde dø, thi her i Verden syntes jeg ikke, at jeg kunde være; naar jeg ikke kunde faa Lov til det eneste, jeg kunde, saa kunde jeg ikke være til. Saa traf det sig netop paa samme Tid, at Pastor Hass vilde rejse til Smyrna, og søgte sig en Tjener, og jeg tænkte da, at jeg kunde gøre en Smule Nytte ved at rejse med ham. I fem Aar var jeg i Smyrna og tænkte bestandig paa de danske Børn, der læser

udenad, især naar jeg kom forbi den tyrkiske Skole, thi der lærer Børn akkurat paa selvsamme Maade som her. Skolemesteren fremsagde to Sætninger af en Bøn, og dem skulde alle Børnene gentage i Munden paa hverandre, saa for mig, der ikke forstod Tyrkisk, var det akkurat den samme Brummen som i en Landsby-skole hos os, naar Børnene læser over. Jeg tænkte aldrig paa at komme hjem igen, men jeg lærte at elske mit Fædreland ganske anderledes der, end jeg kunde have kommet til det herhjemme, thi jeg savnede det saa skrækkeligt. Naar der kom en dansk Skipper, og jeg saa det danske Flag i Havnen, var jeg som nyfødt, jeg græd som et Barn og skyndte mig ombord, og naar det saa var en Holstener, der foer under det danske Flag, vendte jeg noget slukøret tilbage, men var det enten et dansk, norsk eller tilnød svensk Skib, saa glædede jeg mig, dog allermest over de danske. Men hvorledes det nu end gik, da jeg havde været der i fem Aar, skulde jeg hjem, og kom ogsaa hjem. Man kommer altid der, hvor man skal. Jeg kom hjem i 1847, dog med den Tanke at rejse bort til Amerika. Men saa kom Krigen i Foraaret 1848, og jeg tænkte da, du skal dog gøre dig selv den Fornøjelse at være med og se, hvad Krig er for noget, jeg havde læst og hørt saameget om den, men aldrig set den i Nærheden. Jeg syntes, at jeg havde alle de Følelser, der skulde til for at være en dygtig Krigsmand, og dem havde jeg faaet af Ingemanns Romaner, men da det kom til Stykket, manglede jeg den Fingernemhed, som min Fader havde bebrejdet mig, og jeg kunde ikke lære Geværgrebene, men kom altid en lille Smule bag-

efter. Med det samme kom Friheden i 1848—49, og det gaar jo saaledes i Verden, beslægtede kender hinanden paa Røsten, paa Følelsen. Jeg fornam, at nu var min Tid kommen, skønt jeg slet ikke kunde tænke, hvad jeg egentlig skulde; imidlertid rejste jeg ikke til Amerika, men blev hjemme. Jeg blev da Huslærer hos Præsten i Sønderfelding og skulde undervise hans Søn. Der fik jeg fat paa Grundtvigs Verdenshistorie i tre Dele, og det var mærkværdig, hvilket Indtryk det gjorde paa mig at se, at Gud saaledes planmæssig gennem Tiderne førte Menneskeslægten fra den ene Sandheds Erkendelse til den anden, og den sikre Forvisning slog mig, der saa ofte udtales i denne Bog, at Menneskeslægten skal ende med en Triumf over Død, Mørke, Kedsommelighed, Træthed, Tomhed og Øde. Det var noget ganske nyt for mig, men saasnart jeg havde læst det, slog det mig straks, at saaledes er det, og ikke anderledes, og saa syntes jeg, at det var noget, Folk skulde have at vide. Der var allerede dengang en hel Del opvakte Folk, og man havde ogsaa dengang begyndt at blive noget danske. „Danske Samfund“s Sange blev sunge over hele Landet, men naturligvis ikke af alle Mennesker. Der var kommen en hel Del Liv og Begejstring fra 1848, som efterlod sig en Del Spor, og da gik det egentlig først op for mig, hvorledes Aanden virker i det store. Tidligere havde jeg kun vidst, hvorledes Aanden virkede gennem Ordet, dels paa mig og dels fra mig til min Næste, i det enkelte, men dengang fornam jeg, at alle Folk var bleven beaandede, og da var det egentlig, at jeg først gjorde Bekendtskab med den danske Aand. Saa fik jeg ogsaa

et tydeligere Begreb om, hvad det var, jeg egentlig vilde frembringe, nemlig: at Følelsen og Begejstringen fra 1848 og den Opvækkelse, som da fandt Sted, skulde vedblive og slaas fast. Jeg vilde igennem Skolen ved Ordet virke til, at alle danske Folk kunde blive varig begejstrede. I den Tid, da jeg læste Grundtvigs Verdenshistorie, fattede jeg den Plan, at jeg vilde være Folkeoplyser gennem Skolen; jeg syntes, at det ikke kunde forslaa at rejse omkring og holde en Tale hist og en anden her, jeg syntes, at det maatte samles til en Helhed, thi ellers var jeg bange, at Indtrykket skulde forsvinde. Jeg var dengang ikke Taler, hvad jeg heller ikke nu er, men jeg havde prøvet, navnlig i Sønderjylland, at Begejstringen kunde vækkes hos Folk, naar de læste Ingemanns historiske Romaner. Det forekom mig imidlertid, at Folk ogsaa skulde læse Grundtvigs Verdenshistorie, og det syntes jeg, at de ikke kunde komme til, uden at de fik den i Skolen; men jeg havde set Rødding Højskole, som man sagde havde kostet 48,000 Rd., og jeg havde ikke mere end 500 Rd., som jeg havde fortjent i Smyrna ved at være Bogbinder, da jeg syntes, at jeg skulde gøre noget godt med Hænderne i dette Land, hvor jeg ikke kunde gøre det med Munden. Da jeg havde været hos Pastor Hass saalænge, til han kunde bruge Tjenestetyende af Landets Indvaanere, saa var det ikke nødvendigt, at jeg blev længer hos ham. Han fik sig da en Tjenestepige, og hun kunde jo meget bedre udføre Arbejdet end jeg; thi om ogsaa hans Kone sagde, at hun aldrig havde faaet sine Tallerkener bedre vaskede end i den Tid, da jeg var Tjener hos dem, saa opnaaede jeg dog

ikke at faa nogen rigtig Øvelse deri, det gik langsomt, men det blev godt gjort. Som sagt, da jeg kom hjem, var min hele Kapital 500 Rd., men der var langt til 48,000 Rd., som Rødding Højskole havde kostet. Ganske vist behøvede jeg ikke at have en saa storartet Skole, men jeg syntes dog, der skulde lidt til, jeg skulde dog have et Hus, der kunde rumme i det mindste 14—15 Mennesker, og saa haabede jeg, at de opvakte Folk, som jeg kendte, skulde være saa skikkelige at sende mig deres Børn til en Prøve, for at vi kunde komme i Gang og faa bekendtgjort for Folk, hvad det var, vi egentlig vilde udrette, nemlig at faa vakt baade den kristne Aand og den danske Aand, og faa Folk til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke.

Da jeg nu altsaa ikke havde tilstrækkelige Midler til at begynde min Virksomhed, skrev jeg til Birkedal i Ryslinge, om jeg ikke maatte komme til ham i et Aar og være Huslærer, og tage en 3—4 Bønderkarle i Huset, for at prøve, om det var muligt at beaande dem, thi hvis det ikke var muligt, saa kunde det jo ikke hjælpe noget. Hvorfor det netop skulde være paa Fyn, det vidste jeg ikke dengang, jeg tror, det skyldes Poul Rasmussen i Sanderum, men nu ser jeg, at det var bedst at begynde med Fynboerne, fordi de er nemmest at komme afsted med. Det er en mærkværdig indre Forbindelse, som Aanden danner mellem de Mennesker, som er dens Redskaber, og som den holder af; Aanden forstaar at lede alt, indtil det sker, som den vil. Vi ved i Grunden ikke af, hvor det er, vi skal hen, men vi kommer dog den Vej, som Gud vil. Jeg fik da 2 Jyder og 2 Fynboer at begynde med, og

det lykkedes efter mit Skøn ganske godt, i alt Fald saa godt, at jeg syntes, vi kunde fortsætte. Der var paa samme Tid et Hus ledigt i Ryslinge paa 4 Tdr. Land med en gammel ussel Bygning, som slet ikke var brugelig, og det skulde koste 1400 Rd., jeg syntes, at jeg vilde give 1000 Rd. derfor, men da jeg ikke kunde faa det for den Pris, lod jeg det drive over. Jeg tænkte, det bliver ikke til noget med Skolen, det er altfor besværligt, du kan blive hos Birkedal et Aar, og se hvorledes du kommer hjem, men saa kom der et skrap Bud efter mig, at nu skulde jeg til at faa begyndt.

Der havde nemlig været en Del saakaldte Grundtvigianere samlede i København for at raadslaa om, hvad der skulde gøres for at faa oplyst den danske Bondestand, saa at den kunde benytte den borgerlige Frihed, der var bleven givet, og Aanden havde vel dengang ogsaa sine Fingre med i Spillet, thi da man var bleven enige om, at der skulde gøres noget, og der blev spurgt, hvilken Mand de vel skulde tage til at udføre denne Virksomhed, svarede Ludvig Kristian Müller: jeg ved ingen anden end Kold, og de fandt alle; at det ogsaa var den rette Mand. Det var højst mærkværdig, thi jeg var ikke meget skikket dertil dengang, nu er jeg meget bedre skikket dertil, skønt jeg ikke er nær fuldkommen endnu. De skrev mig saa til, at jeg skulde komme over til dem og raadslaa med dem om, hvad der kunde gøres for Folkeoplysningen; de mente, at jeg kunde rejse omkring i Jylland og virke paa de unge Skolelærere der, for at der kunde blive indført en bedre Undervisning, men jeg

svarede, at jeg vidste allerede, hvad jeg vilde gøre, jeg vilde oprette en saakaldet højere Bondeskole, hvortil de svarede mig, at i saa Fald kunde jeg gøre Regning paa deres Understøttelse. Det var en mærkværdig Dag for mig, da jeg fik denne Skrivelse. Imidlertid gik der over et Aar hen, hvori jeg ingen Understøttelse havde nødvendig, thi jeg skulde først gøre mine Forberedelser; jeg skulde være hos Birkedal et Aar for at prøve, hvorvidt de fire Elever, jeg havde, kunde blive beaandede, og om jeg i det hele taget kunde beaande Ungdommen i den Alder, i hvilken jeg nu tænkte paa at undervise dem. Da dette Aar var hængaaet, var jeg bleven svag i Troen; det er underligt nok, det er jeg altid blevet, lige kort førend jeg skulde til at begynde en Virksomhed, og det bliver jeg ogsaa, naar jeg skal op og tale. Jeg bad Vor Herre, at han dog ikke vilde føre mig ind i noget, som jeg mulig ikke kunde føre igennem, men saa kom der et bestemt Bud, at nu eller aldrig skulde det være. Jeg kunde ikke faa Sind til at sige ja til, at det aldrig skulde ske, og altsaa maatte jeg sige: saa skal det være nu.

Det Hus, jeg før omtalte, var imidlertid blevet solgt og atter blevet ledigt. Jeg gik op til Manden, som havde det at sælge, og spurgte om han vilde vente i 8 Dage, medens jeg rejste til København, thi jeg turde ikke købe det, førend jeg havde faaet at vide, om jeg kunde faa nogen Understøttelse derovre, og han lovede mig da at vente 8 Dage. Derpaa marscherede jeg den næste Dags Morgen afsted til København og gik hele Vejen. Da jeg kom til Byen, gik jeg op til Algreen, som dengang var paa Regentsen, jeg boede hos

ham og laa om Natten paa hans Sofa. Det var imidlertid kun en daarlig Trøst, jeg fik af ham, thi han svarede mig: hvor vil du hen, Grundtvigianerne er ikke den Slags Folk, der husker iaar, hvad de besluttede ifjor, de har ganske andre Ideer nu, og det bliver vist ikke til noget, men jeg skal følge med dig til Grundtvig! Da vi kom op til ham, stod han og røg sin Pibe og lagde sin Arm paa Kakkellovnen. „Det er Kold fra Fyn,“ sagde Algreen. „Aa,“ sagde Grundtvig, „er det det!“ og vi ragede da straks uklar. Jeg vilde have mine Fyre i Skole, naar de var nylig konfirmerede, i en Alder af 14, 15, 16 Aar, men Grundtvig sagde: „Det duer ikke, før de bliver 18 Aar.“ Jeg kan godt huske, at jeg sagde: „Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme, thi naar de er 18 Aar, har de allerede begyndt at lege Kæreste, ryge Tobak, gøre Pibe- og Urhandeler, og saa kan vi ikke faa dem beaandede.“ „Jo,“ sagde Grundtvig, „det kan vi nok.“ „Nej,“ sagde jeg, „som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige.“ Jeg har altid været vis i min Sag, ogsaa naar jeg tog fejl. Imidlertid sørgede Vor Herre for, at vi fik Folk baade over og under 18 Aar at undervise, og jeg gjorde da straks den Erfaring, at dem, der var 18 Aar og derover, kunde vi udrette noget med, medens vi intet kunde udrette med dem, der var under 18 Aar. Striden mellem Grundtvig og mig blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter, og ellers var der heller ikke bleven noget af det hele, thi jeg havde ikke givet efter. Derpaa rykkede jeg frem med mit Ærinde, nemlig at jeg nu skulde have den Understøttelse, der var

lovte mig. „Ja,“ sagde Algreen, „hvad skal vi gøre derved, hvordan skal det gaa, thi Grundtvig ved selv, at der ingenting er i Kassen.“ „Jo,“ sagde Grundtvig, „det kommer nok.“ Derpaa spurgte han mig, hvor megen Understøttelse jeg da mente, at jeg skulde have. „Jeg har selv 500 Rd.,“ sagde jeg, „naar jeg faar 600 Rd. til — men det skal være til Gave, thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage — saa har jeg 1100 Rd., og dermed skal jeg komme ud af det.“ „Ja,“ svarede Grundtvig, „600 Rd. og 500 Rd. er 1100 Rd., men hvad vil De kunne gøre med dem?“ „Ja, naar det ikke kan gøres med lidt,“ svarede jeg, „saa kan det heller ikke gøres med meget, men det kan ikke gøres med slet intet.“ Derpaa sagde Grundtvig til mig: „Gaa hjem og sæt en Begæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Foretagende, og bring den op til mig, saa skal jeg underskrive den først, og saa skal vi se, hvad mit Navn kan battel!“ Jeg kan huske det, som om det var sket igaar. Da vi kom udenfor, greb Algreen mig i Frakken og sagde: „Du er en Lykkens Yndling, nu er din Sag vunden, naar Grundtvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker.“ De 600 Rd. blev ogsaa samlede, Grundtvig gav selv 50 Rd., Fru Tofte 100 Rd. og vor gode Ven gamle Gøricke, som jeg talte med igaar, 50 Rd.

Derpaa begyndte jeg min Højskole ude paa Ryslinge Mark, men jeg havde imidlertid kun bestemt Løfte paa en eneste Elev, det var Kristen Larsens Søn i Dalby, det var sikkert, at han kom den 1ste November, og endnu de allersidste Dage i Oktober vidste jeg ikke

sikkert, at der kom andre end ham. Vel havde jeg faaet Løfte om adskillige Elever, men Folk mente, at det var noget sært noget, og at det jo var bekosteligt, skønt jeg kun forlangte 6 Rd. om Maaneden for Kost, Logis og Undervisning, og lovede Folk at gøre Underværker for deres Børn, de skulde blive saa livlige, saa vakre og driftige, at de aldrig havde set Mage dertil, men dog syntes de, at det var en grov Hoben Penge. Folk spurgte, hvad deres Børn saa kunde blive til, naar de havde været paa Skolen, om de saa kunde blive Degne, eller om de kunde blive fri for Kongens Tjeneste, dette var nemlig før Tilfældet, naar man gav sig i Landhusholdningsselskabets Tjeneste, og saa troede man ogsaa, at en saadan Begunstigelse var bleven mig tildel. Der var imidlertid, mærkeligt nok, for mange mange Aar tilbage paa de forskellige Steder sørget for at faa det første Sæt i Skolen. Der var en Søster til Poul Rasmussen i Sanderum, der var død for flere Aar siden, og hun var bleven vakt lige i de sidste Dage, hun levede. Paa sin Dødsseng sagde hun til sin Mand: „Havde jeg vidst det, jeg nu ved, saa skulde mit Liv være anvendt ganske anderledes end det er, men pas dog paa vore Børn, at de faar deres Liv anvendt, du ved nok, i hvilken Retning jeg mener.“ „Ja,“ sagde han, „det skal jeg nok,“ men han vidste ikke rigtig Besked om Retningen. Imidlertid vilde han dog holde sit Løfte og sende sin Søn i Skolen, og netop fordi han ingen Besked vidste, netop derfor gjorde han Skolen mest Tjeneste ved at sende sin Søn derhen, thi Manden var ingen Særling, han var som Folk i Almindelighed, og naar han kunde sende sin Søn i Skolen,

saa kunde flere andre gøre det. Overalt fandt jeg, at Vor Herre havde været der og ryddet Pladsen og gjort Forberedelser, men det er jo altid svært at bestemme sig, naar man skal gøre noget godt. Det er forunderlig nok, naar man skal gøre Narrestreger, saa kan man let gøre det, men skal man gøre noget godt, saa er man saa forsigtig. Imidlertid bestemte Folk sig dog, og den 1ste November kom de med 15 Elever kørende med deres Stadsheste og Vogne og saa saa glade og lykkelige ud. De var glade, fordi de havde overvundet det og var kommen afsted, og jeg var saa glad, jeg har vist aldrig i mit Liv været saa glad, skønt jeg har været meget, meget glad. Saa begyndte vi med Ingemanns Romaner, thi vi skulde begynde der, hvor vi sidst slap; det vi havde erfaret, det vidste vi, og det vi endnu ikke kendte, kunde vi ikke begynde med. Af Grundtvigs Verdenshistorie oplæste jeg nogle enkelte Stykker hist og her og søgte at paapege lidt af Sammenhængen mellem Oldtiden, Middelalderen og Nutiden, men Eleverne syntes ikke at kunne fatte det, hvilket derimod var Tilfældet med Ingemanns historiske Romaner. Maalet blev imidlertid naaet, og der er endnu ingen af dem, der har tabt den Beaandelse, som de fik den Gang, men den er kendelig endnu alle Vegne, enten hvor der skal vælges til Rigsdagen eller foretages noget, som skal sigte til at gøre Danmark til det store, som det tidligere var, og de har mange Gange styrket dem, som har været haardt betrængte i Kampen i saadanne Retninger. Naar man spurgte mig om, hvilken Metode jeg brugte, saaledes som Provsten gjorde, da han i sin Tid skulde undersøge den, saa sagde jeg,

at vi havde egentlig ingen Metode, og naar der blev spurgt mig om Planen, saa svarede jeg, vi har ingen Plan. „Men hvad vil I da med en Skole?“ sagde Monrad. „Da jeg var 18 Aar,“ svarede jeg, „lærte jeg at elske Gud og min Næste, og det var jeg saa glad ved, at jeg dengang besluttede at anvende min Tid og mine Kræfter til at hjælpe min Næste tilrette med det samme, og det er egentlig det, Skolen vil lære Folk: at elske Gud, sin Næste og sit Fædreland.“ „Aa ja,“ sagde Monrad, „det er jo et meget hæderligt Formaal.“

Siden den Tid er det gaaet meget frem for mig; nu har vi bygget en Højskole som et Slot, Bygningen tilligemed Jorden har kostet 25,000 Rd., og hvad mere er, den kan i Grunden godt svare sin egen Regning. Vi havde i Vinter 70 voksne Karle i Skolen, og i Sommer 50 voksne Bønderpiger, og i Høsten 50 Skolemænd, som allesammen var kommen for at oplyses og oplives. Siden jeg er kommen ind paa dette, vil jeg slutte med den Bemærkning, at Oplysning har jeg næppe saa godt Greb paa, som jeg har paa Oplivelse. Jeg opliver først, og saa oplyser jeg bagefter, eller i alt Fald opliver og oplyser jeg paa engang, og det tror jeg er rigtigt, thi Oplivelse er det, som man trænger til. Altsaa er det at oplive langt mere min Opgave ved Skolen end at oplyse, men saa oplyser vi en Smule, efterhaanden som vi bliver oplivet. Naar man nu vil spørge mig, hvorledes jeg kunde komme til at oplive først og oplyse sidst, eller i alt Fald oplyse og oplive paa en Gang, altsaa hvorledes jeg, der ikke er blandt Profeterne, fordi jeg ikke har gaaet nogen egentlig

Skole igennem, kunde blive Folkeoplyser, saa svarer jeg, det kommer deraf, at jeg, da jeg begyndte at ville oplyse, befandt mig imellem Folk, som ingen Oplysning kunde tage imod, førend de blev oplivede, det var simple Folk, som saa at sige ikke kendte til Oplysning, men som først skulde oplives. Dersom jeg havde truffet paa Folk som Studenterne i København, paa Folk, der kunde lade sig oplyse uden først at blive oplivede, saa havde jeg maaske ogsaa givet mig til at oplyse uden at oplive, thi det er paa en Maade det nemmeste, men ligeoverfor de Folk, jeg traf paa, var jeg som sagt nødt til at bruge en anden Fremgangsmaade. Jeg tror ogsaa, at jo mere man lærer det danske Folk at kende, desto mere vil man erfare, at de baade i og udenfor København ikke rigtig kan blive oplyste, uden at de først bliver oplivede, eller i alt Fald, at det maa følges ad, at der oplyses og oplives til en og samme Tid.

---

2. Kolds sidste Dage.

Siden 1852 havde Kold baaret paa et svageligt Helbred, han var nemlig det Aar til Bryllup paa Hindsholm, og ved det Bryllup blev henved 50 Mennesker angreben af Koldfeber, blandt disse var Kold. Han led meget i lang Tid, „men dengang,“ sagde han engang, vi talte derom, „havde jeg endnu mange pietistiske Grundsaetninger, hvorfor jeg betragtede det som Vantro at ty til nogen jordisk Læge.“ Koldfeberen forlod ham først efter længere Tids Forløb, men siden den Tid var han næsten aldrig rigtig rask, hvorfor han baade Sommer og Vinter altid gik saa indpakket, naar han tog ud, men dog holdt han Foredrag i Regelen hver Dag; naar Vejret var klart og Luften frisk, var han bedst tilpas; han kom da gerne ind i Skolen hen paa Eftermiddagen og holdt Samtaler med Eleverne, og det var da fornøjeligt at se ham sidde der, omringet af disse, der med spændt Opmærksomhed lyttede til hvert af hans Ord, og eftersom hans Tale malede flere og flere Synner i og fra den Aandens og Hjertets Verden, hvori han levede, maatte han besvare Spørgsmaal paa Spørgsmaal. I Begyndelsen var det i Regelen kun de, der i Forvejen var opvakt, som ved disse Samtaler flokkede sig om ham og gav ham Spørgsmaal; de andre, som kun havde bevæget sig i Almueskolen med dens sædvanlige stive Former og Afstand mellem Lærer og Elever, var jo mødt, om end ikke med Salme-

bogen i Haanden og Lommetørklædet ovenpaa, saa dog med ængstelige og betænkelige Miner og især med ned-arvet „Respekt“ for en Skolemester. Men efterhaanden, som Kolds Ord fik Indgang hos dem, og hans jævne, sanddru Færd gjorde Indtryk paa dem, blev Kredsen større og større, hvorfor Kold ogsaa gerne plejede at sige: „Naar jeg ser det ene Ansigt efter det andet titte ind gennem Kredsen og lægge Øret til for at høre de Ord, der veksles, da bliver jeg glad, for da mærker jeg, at Ordet har begyndt at vinde Indgang hos dem.“ Naar saa Halvaaret var tilende, da fornåm man en forunderlig Enhed, det var, som om vi var Brødre eller Søstre; man kunde høre det paa den livlige Sang, der som Lærkens en Foraarsmorgen hævede os op over det lave og smaalige, det var som én Røst, der tonede gennem Skolen; man kunde se det paa de klare milde Øjne, der straaledede af Fred og Glæde, hvorfor ogsaa Kold, naar Fremmede imod Slutningen af Halvaaret kom og vilde se Skolen, gerne udtrykte sig: „Her kan De se, saaledes ser Ansigterne ud her.“

Naar saa Dagen kom, da Eleverne skulde forlade Skolen, da var der ikke mange tørre Øjne, man kunde næsten ikke sige Farvel til hinanden, den enkelte kom til at føle sig saa forunderlig lille ved Tanken om at drage bort fra det Samliv, hvor man følte sig baaren af den fælles Aand, og man spurgte uvilkaarlig sig selv: Hvor skal du dog faa Held og Naade til at bringe Pust og Glimt af det Aands- og Hjerteliv, du her har levet, ind i dit Hjem, ind i den Kreds, hvori du skal færdes.

Kold holdt aldrig nogen saakaldt Velkomsttale til

Eleverne, naar de kom, thi han vilde aldrig fremkalde nogen kunstig Stemning; „Alt indenfra,“ var hans Valgsprog. Han holdt heller aldrig, saavidt mig er bekendt, nogen Afskedstale, naar de drog bort, thi han saa og fornåm nok, hvad der rørte sig hos os ved Skilsmisssen, og han vilde ikke gøre den haardere, end den var; men han plejede gerne at sige til os: „Naar I nu kommer hjem eller omkring hver paa sin Plads, da skal I se og fornemme, at eftersom Livet vokser i Eder, da vil der lidt efter lidt komme meget af det, som I nu har hørt her, og som I maaske nu helt synes at have glemt, frem hos Eder og klare sig i det virkelige Liv, og et Fortrin er jeg vis paa, I har for de fleste af Eders jævnaldrende, som ikke har været paa Højskole, dette nemlig: at I bedre end før vil kunne høre og forstaa, hvad Eders Præst eller de Aandens Førere paa den Egn, hvor I færdes, har at sige.“

Jeg er vis paa, mange af Kolds Elever med mig vil sande disse Ord.

1872 var hans Skole stærkest besøgt, der var nemlig 112 Elever, disses Antal havde i Reglen ikke naaet over 100. Men fra Nytaar tog hans Kræfter af Dag for Dag, dog blev han ved at holde Foredrag til 1ste Marts, skønt han var saa afkræftet, at han knap kunde gaa ind i Skolen, men fra den Dag maatte han stadig holde Sengen; han led ikke meget, sagde han, men Kræfterne tog hurtigt af.

Stadslæge Helveg fra Odense, hvem Kold nærrede stor Tillid og Kærlighed til, besøgte ham daglig; men Vorherre vilde ikke, at Kold skulde vandre længere iblandt os. Mange var de, som besøgte ham, og mange

var de, der i Kærlighed mindedes ham og spurgte til ham, og blandt disse skal nævnes Danmarks Enkedronning Karoline Amalie, fra hvem Kold to Dage før sin Død modtog Brev og Hilsen, og til samme Tid modtog han Telegram fra en Del Venner og tidligere Elever fra Vendsyssel, som nu sendte ham en Tak for, hvad han havde været for dem. Da han havde modtaget disse to Kærlighedsbeviser, vendte han sig mod sin Hustru og sagde: „Mo'er, der er Travlhed med Kærligheden i disse Dage.“

Onsdagen den 6te April om Eftermiddagen Klokken henved 2 sov han blidt og roligt hen i en Alder af lidt over 54 Aar; han var født i Thisted den 29de Marts 1816.

---

3. Talerne ved Kolds Jordefærd.

Budskabet om Kolds Død trængte Taaren frem paa mangan Kind, man havde ønsket og haabet, han endnu længere skulde have levet og virket iblandt os, men Gud vilde det anderledes. Det var ikke at undres over, at henved 2000 Mænd og Kvinder fra Landets forskellige Egne samledes den 12te April 1872 for at følge hans Støv til Graven. Efterat vi, saamange som Skolestuen kunde rumme, først havde sunget følgende Salme, som Kold gerne sang med sine Elever hver Morgen førend han holdt Foredrag:

»Udrunden er de gamle Dage,
Som Floder i det store Hav,
Og hvor sig hviler nu den Svage,
Der fandt den Stærke og sin Grav;
Men lovet være Himlens Gud,
De Ædles Æt dør aldrig ud!

Mens Graven kastes, Vuggen gynger,
Og Liv udsletter Dødens Spor,
Saa immer sig igen forynger
Hver ædel Slægt i Syd og Nord,
Og Mindet som Guds Miskundhed
Forplanter sig i tusind Led!

Saa lad os derpaa Syn da fæste,
Hvad Ædle kalde Livets Lyst;
Ja, lad os kæmpe med de Bedste
Og vove kækt mod Død en Dyst,
At byde den og Graven Trods
Kan med Guds Hjælp og lykkes os!

blev Kisten baaren ud det fri, for at alle de tilstedeværende kunde høre de Ord, der blev talt. Her sang vi først Salmen: „Alt staar i Guds Faderhaand!“ og L. C. Hagen, Præst for Valgmenigheden i Kerteminde, hvortil Kold havde sluttet sig, talte saaledes:

„De Ædles Æt dør aldrig ud!“ — det er det herlige Haab, der gaar igennem den Salme, som vi har sunget, førend vi flyttede Liget ud af Skolestuen, hvor den saa tidt har lydt om Morgenens, før Kold tog Ordet i Kredsen af sine Lærlinge. Nu har den lydt for sidste Gang under Ihukommelsen af det Ord, som nu er forstummet, — men det Haab, som Salmen udtaler, og som bar ham under al hans Idræt og hele hans Virksomhed, — dette Haab gør vi til vort, og siger med fuld Fortrøstning: „de Ædles Æt dør aldrig ud!“

Naar en Mand af stor Betydning og rig aandelig Virksomhed lægger sig til Hvile, kan det være betegnende for ham og hans Liv og opbyggeligt for hans Venner at mindes, hvad han har sagt ligesom til Afsked. To Dage før han døde, blev han og hans Hustru stedte til Guds Bord. Da sagde Kold, idet han lod Tanken bevæge sig gennem Levnedsløbet, der nu nærmede sig sin Afslutning: — „Gud har gjort det godt for mig i alle Ting;“ — og hans Lærlinge ville erindre, hvorledes denne Betragtning var ligesom Omkvædet paa al hans Tale til dem. Da jeg under Samtalen anførte Begyndelses-Ordene af Salmen: „Alt staar i Guds Faderhaand,“ sagde han: syng! og da jeg havde sunget Salmen tilende, føjede han til med lydelig Røst: Amen! — Den legemlige Svaghed kan være stor, sagde han, men værre dog naar Sjælen er betynget og ængstet af Tvivl og

Vantro; men, føjede han til med dæmpet Stemme: „det kan jo komme!“ — dog syntes det, som om Gud i Naade forskaanede ham for saadanne Anfægtelser. Da Tanken under [Samtalen faldt paa, hvad der forestod, sagde han: „Jeg er glad ved at gaa herfra, naar vi kommer derop, saa vil alt blive klarere — ikke sandt! — vi ser her som i et Spejl!“

Naar jeg ser ud over Kolds Virksomhed, — saavidt jeg forstaar at opfatte den, — saa vilde jeg sige: Han var en af Folkeaadens Redskaber, en af dens tro Tjenere. Han forsøgte at stige ned i Folkeaadens Dybder, og som en „Bjergbryder“ hugge Malmen ud og rense den. Hans Digten og Tragten samlede sig i et, man kunde næsten sige et eneste, nemlig dette at bringe Folket eller maaske rettere Mennesket til Bevidsthed om sig selv, thi det var ikke Folke-Samfundet, han søgte at tiltale, men det var den enkelte, som denne folkelige Forstands-Digter skildrede, tiltalte og vandt for det Maal: at vide af sig selv at sige! — Hvorvidt denne Stræben er lykkedes til Held for den enkelte, som for Samfundet, baade [det folkelige og kristelige, derom skal ikke tales her. Det er de mange Lærlinge, som efterhaanden og snart i en Menneskealder harsamlet sig om hans Ord, — paa dem skal det kendes, hvad Betydning der maa tillægges hans Gerning. — Naar mange ængstelig spørger: skal denne Skole ikke fortsættes, saa maa vi vel svare: Skolen for Livet skal og vil fortsættes, saalænge [Folket lever, men ingen Enkeltmands Skolegerning bør optages og efterabes, thi den vilde ikke blive andet end et aandløst Vrægebillede. Det er kun Aanden, som gør levende!

Nu er han gaaet hjem, har opgivet sin Gerning og overladt den til andre Aandens Redskaber. Nu har han forladt sine Lærlinge, sine Venner, sin Hustru og de to smaa Børn. Han vilde nok blive hos dem, sagde han, men føjede til: om det er Guds Vilje! Det var ikke Guds Vilje; — derfor nedlagde han Staven, gik til Hvile og slumrede ind, „som Sol i Høst gaar ned.“ Og naar vi saa —| efter endt Sørgehøjtid her — bære Levningerne af Mennesket hen til Gravkamret, — da give Gud i Jesu Navn, at vi selv maatte bæres ud i Livet med den fulde Fortrøstning: „De Ædles Æt dør aldrig ud!“

Derefter sang vi: „Som Foraarsolen morgenrød“, og Pastor Kofod fra Sønder-Næraa talte saaledes:

„Kredsen er den samme, Vennerne, der plejede at samles her, er her mange af, men Vennen, vor kære Kold, om hvem vi plejede at samles, er her ikke, taler ikke til os; vi staar ved vor kære Vens Kiste, men det skal mindes og udtales: „Han var med at sprænge Aarhundreders Grav!“ Jeg vilde gerne sige et lille Ord i mit eget og mange af deres Navn, som her mangen Gang ere bleven tiltalte med et godt Ord: „Vi har elsket Kold, og vi vil blive ved at elske ham, vi vil savne vor kære Kold, men i Savnet vil vi blive ved at elske ham.“ Det Ord tør jeg dristig lade lyde her ved vor Vens Støv; vi har elsket dig, og vi vil blive ved at elske dig, for det er ikke groet i fremmed Jord, nej! — det er groet op i mit Hjerte, og det er groet op i mange af deres Hjerter, der staar her idag — og i de mange, som ikke kan være her tilstede, hvor gerne

de vistnok vilde; thi Kold, vor Ven Kold har levet saaledes iblandt os, at hans Minde kan ej dø!

Give et Billede af Kolds Liv og hans Livs Gerning, hvad han har været for Friskolen og den folkelige Højskole, det har jeg ikke Evne til, men hvad jeg kan — det er at sige —: hvad der drog mig og mange til ham, det var hans Munds Ord, det var hans Aands Kraft, Sandheds og Kærligheds Aand, den simple, jævne Sandhed, hvormed han var i Stand til at sige, hvad der blev givet ham at tale. Naar vi hørte Kold tale, da følte vi, det var ikke hentet ud af Bøger, men ud af Livet, fra et langt Livs Erfaring — alt fra Barndommen og mest fra hans Moder.

Han havde den sjældne Gave som faa, at Ordet stod ham til rede, naar han vilde udtale en Sandhed, og som det kom fra hans Hjerte, saa gik det til Hjerte, og der er vist ingen her i Kredsen, uden han eller hun gemmer paa saadant et jævnt, simpelt, dybt Ord, der gjorde godt, naar en hørte det, gjorde godt for lang Tid.

Kold var en Menneskeven, og jeg vil just lægge Eftertryk paa: Kold var en Menneskeven; — selv havde han i sit Liv lært, hvad han saa ofte sagde til I unge: Gud elsker os Mennesker —, og det blev hans Livs Opgave at gavne sine Medmennesker ved ædel Gerning i Sandhedens og Kærlighedens Tjeneste: hjælpe andre, ja hjælpe andre! det var hans Lyst og Glæde, og mange, mange er de, der er bleven hjulpen tilrette af ham; der var mange, der kom tomme, men gik herfra — om ikke rige, saa dog berigede; der var mange, som kom og bad ham om Raad — i større som i mindre Livs-Anliggender — og sjældnen gik de forgæves. Han

forstod saa forunderlig at tage Byrden bort eller dog lette Byrden, saa den blev lettere at bære, og det var, fordi Sandheds og Kærligheds Aand var med ham — ellers havde han ikke kunnet det. Derfor Tak, Tak, kære Kold i mit og manges Navn! vi har elsket dig, og vi vil blive ved at elske dig; vi elsker dig bedst ved at slutte os til „de Ædles Æt“, der aldrig dør ud; det var ogsaa hans lyse Haab for det danske Folk, at det skulde leve, saa vi ofte har hørt ham sige: ja — om 100 Aar ser det anderledes ud i Danmark — Gud hjalp hidtil, han vil hjælpe fremdeles! Ja, det var de Mærke-Stene, Kold havde sat ved sin Livs-Vandring, og som han altid saa tilbage til: Gud hjalp!

Vorherre holde sin Haand over Kolds Gerning — og over hans Hustru og Børn!“

Derefter talte Folketingsmand Jens Jørgensen omtrent saaledes:

„Jeg havde egentlig ikke tænkt at ville sige noget her i Dag, men det falder mig nu ind, at jeg kunde glæde Vennerne her ved at bringe en Hilsen fra Grundtvig. Sidste Søndag var jeg ude hos ham tilligemed Ungdommen fra hans Skole, som var samlet om ham for at sige Farvel, og efterat Grundtvig først havde ønsket dem Lykke og Velsignelse af deres Samliv paa Skolen, som de nu skulde forlade, bad han dem at minde, hvad vi havde tabt ved Kolds Bortgang; thi Kold var egentlig den første, der havde opfattet Højskole-tanken og ført den ud i Livet; det var ham, der allerede som Dreng begyndte Skolegerningen og bad Drengene, han holdt Skole for, hvoraf de fleste var større end han, lade være at slaa ham, saa vilde han heller

ikke slaa dem. Saaledes, ytrede Grundtvig i Talens Løb, maatte Skolegerningen, naar den skulde virke til Velsignelse, føres i Frihed og Kærlighed og ikke med Trusel ejheller i Tvang, og, sluttede han, det er mit Haab og min glade Forvisning, at naar ogsaa jeg er gaaet til Hvile, da skal den Sæd, som nu er nedlagt, og den Gerning, som nu er begyndt, blomstre til Glæde og Velsignelse for Folket og Fædrelandet.

Saa vil jeg ogsaa minde om, hvad jeg i disse Dage har hørt, at Kold under sin Sygdom skal have sagt: „Nu tror jeg, at jeg i Fremtiden vil blive langt bedre skikket til Skolegerningen end hidtil; thi hidtil har jeg stolet mest paa Kraften, men nu har jeg lært, at Kærligheden og Mildheden er den stærkeste Magt til at smelte, blødgøre og udrette de store Ting“; hvilket jeg synes var saa yndigt og glædeligt, og blev i dette Øjeblik saa levende for mig, da jeg føler, at det ogsaa er Kærligheden, der i Dag har samlet os ved Kolds Baare. Jeg mindes med Taknemmelighed, hvor ofte jeg har følt mig oplivet ved saamange sande, dybe og træffende Udtalelser af ham, og især mindes jeg, da han en stjerneklar Aften, førend han skulde rejse til Smyrna, under Guds fri Himmels sang for mig: „Dejlig er den Himmel blaa“. I Dag, da vi atter skal tage Afsked med vor Ven Kold, kan vi ogsaa sige: Dejlig er den Himmel blaa. Gud glæde hans Sjæl i Himmerig, som han tidt hernede har glædet mange af sine Medmennesker.“

Vi sang nu: „Op dog, Sion, ser du ej“, hvorefter Pastor Dr. L. N. Helveg fra Odense talte saaledes:

„Jeg vil ogsaa gerne tale et Ord ved Kristen Kolds

Baare, thi skønt jeg ikke var mellem dem, der hyppigt samlede sig om ham paa dette Sted, da fulgte jeg dog altid hans Virksomhed med inderlig Deltagelse. Det Ord, jeg vil sige eller vil anvende her, er, hvad Kong David sagde ved Abners Død: „Her er falden en Fyrste, en Høvding i Israel.“ Man behøvede ikke at tale længe med Kold for af mærke, at han var en ualmindelig Mand, og jeg vil føje til: der var noget kongeligt ved denne Bondemand, hvad der kendtes paa den rolige Sikkerhed, hvormed han gik sin Gang igennem Verden og kom derved til at bryde en ny Bane og gøre en Gerning, der vil bevare hans Minde til de seneste Slægter, og hans Gerning var den at skaffe den fri danske Folkehøjskole borgerlig Anerkendelse, ja Samtidens velvillige Opmærksomhed.

Gud ske Lov for den Tid, der er gaaet, ytrede han, da han laa paa sin Sotteseng og mærkede Dødens Komme, Gud ske Lov for den Tid, der er gaaet, og kunne vi saa føje til, Gud ske Lov for det, der skal komme, saa har vi dermed lært det bedste. Ja, dermed har vi lært det bedste, thi dermed har vi lært at hvile i Gud Faders Kærlighed, hvad vi kun kunne lære i Vor Herres Jesu Navn. Dette Ord vil jeg vende til hans Efterladte, hans smaa Børn og alle dem, der stod ham nærmest; de ville alle trods Sorgen og Taarerne ved hans Henfart nok kunne lære at sige: Gud ske Lov for den Tid, der er gaaet, thi han har jo dog været meget for dem i de Aar, da han levede sammen med dem, og jo inderligere vi saaledes kunne takke Gud for den Tid, der er gaaet, des frejdigere bliver Forvisningen, at han vil ikke slippe os, at han, som er

de faderløses Fader og Enkers Forsørger, vil holde sin Haand over dem og bevare dem i sin naadige Varetægt.

Men jeg vil ogsaa anvende Ordet paa Kold og hans Gerning i og for det danske Folk. Ja Gud ske Lov, vil vi sige, for den Tid, der er gaaet, for den Tid, han har været i Virksomhed, og Gerningen, han har gjort, er, at han har brudt Vejen for den danske Folkeskole, ikke Kundskabsskolen men Livsskolen, og deri var han en Mester som ingen anden. Han var ikke en Mand med mange Kundskaber, heller ikke var det hans Styrke, at han havde læst meget, men hvad han havde læst, det var saaledes vokset sammen med hans hele indre Liv, saa at han altid var helt og fuldt sig selv, hvad der kun kan siges om faa Mennesker. Han havde tænkt meget og levet meget, derfor var der aabnet et Kildevæld i hans Hjerter, saa han altid havde et Ord at sige, hvad enten han talte om det mindste eller om det største, der slog ned med Aandens Magt og tændte Gnister i den lyttende Forsamling. Det var ingen Bog-Skole han vilde, men en Ordets Skole var det, han allerede tidlig havde taget Sigte paa, og som det var hans Livs Maal at føre igennem, en Ordets Skole, hvor det ikke gjaldt om at huske udenad, hvad der var sagt, men hvor Ordet kunde vække Liv, vække Tanker, der kunde gro i de lyttendes Hjerter, som de aldrig kunde glemme.

Derfor var der noget kongeligt i hans Færd, fordi hans Liv var viet Aandens Tjeneste; deraf kom den rolige Sikkerhed, fordi han trolig arbejdede for det Maal, han tidlig havde taget Sigte paa. Saaledes brød han Vejen for den danske Folkeskole, og derfor jo inder-

ligere vi kunne takke Gud for den Tid, der er gaaet, jo dybere vi føler Velsignelsen af den Gerning, han har gjort som en Guds-Gerning ved ham, des frejdigere bliver Fortrøstningen, at den Gerning, der er gjort, den Vej, der er brudt, skal ikke være gjort forgæves, men at dens Velsignelse skal næst Guds Naade kendes i den danske Folkeskole, ja vi tør vel sige til de seneste Slægter.

Kold var en Folkets Mand, han levede i Folket og for Folket. Ja, der er blandt Bønderne mange, der ville græde ved min Død, ytrede han paa sin Sotteseng, ja ganske vist, mente jeg, men det er ikke blot blandt Bønderne, det vilde kendes blandt Folk i alle Samfundsklasser, at Kolds Død blev hørt med inderlig Deltagelse, ja selv i de høje Sale, derom har vi et smukt Vidnesbyrd i den Krans, Danmarks Enkedronning har lagt paa hans Kiste. Under hans lange Sygdom havde hun ofte sendt ham Hilsen og Bud, og saaledes var der mange fra Landets forskellige Egne, der viste ham deres Deltagelse, og det gjorde ham godt, trøstede og styrkede ham under den lange og svære Dødsstrid. Dødsstriden er jo altid haard for os Menneskebørn, og den gør ingen Forskel paa de store og paa de smaa, her er vi alle lige Vilkaar undergivne, de store Aander saavel som de smaa, alle er vi der kun fattige, hjælpeløse Menneskebørn, der kun kunde finde Hjælp og Trøst i og af Guds Naade og Barmhertighed.

Ja Gud velsigne og glæde hans Sjæl i de evige Boliger, det er jo Sukket og Bønnen, der forener os alle, og naar jeg dertil gentager Ordet: her er falden en Fyrste, en Høvding i Israel, saa er det ikke for at

gøre Sorgen og Savnet større, men for at gøre Haabet frejdigere: at Gud vil velsigne hans Gerning i den danske Folkeskole, saa at vi kunne lære at sige: Gud ske Lov for den Tid, der er gaaet, og Gud ske Lov for den Tid, som skal komme!“

Dernæst sang vi: „Hvor salig er den lille Flok!“ og Friskolelærer Klaus Berntsen fra Højby talte saaledes:

„Som en af Kolds Elever og som Lærer i Friskolen føler jeg Trang til at sige et lille Ord, førend vi bærer vor afdøde Ven og Lærer til hans Hvilested, og dette lille Ord det er: Tak! Tak for alt, hvad han har været for mig; Tak for alt, hvad han har været for vort lille Folk og Fædreland; Tak for alt, hvad han har været for Fædre og Mødre; men især: Tak for alt, hvad han har været for de smaa, for danske Dreng og Piger. Ja, enhver Fader og Moder, som her er tilstede, der kendte Kold, vil vist i dette Øjeblik med mig sige Tak af Hjertens Grund for hvert et Vink og for hvert et venligt Raad, Kold har givet os om, hvordan vi skulde bære os ad med at opdrage de smaa. Jeg vil minde om et gammelt Ord, som siger: „Mand dør, men Mands Minde dør ikke“; thi som et andet Ordsprog lyder: „Vi har Mandfolk nok, men kun faa Mænd“; til disse faa hørte Kold. Han var en Mand, fordi han ikke arbejdede for egne smaa Fordele, men for hvad der kunde gavne og være til Velsignelse for hans Folk og Fædreland; derfor vil hans Minde ikke dø, men hans Navn vil bevares i kærlig Ihukommelse til de sildigste Slægter, og jeg er vis paa, at hvis jeg vilde opfordre de tilstedeværende til at rejse ham en Mindesten, da vilde det Forslag vinde Genklang; men den bedste Mindesten

over Kold er allerede rejst i den folkelige Højskole, men paa denne Mindesten er en Marmorplade, hvorpaa Kristen Kolds Navn staar skreven med gylden Skrift, og det er den danske fri Børneskole eller Friskolen. Det blev før sagt, at han viste os, hvordan en Livsskole for voksne skulde se ud, men med ligesaa stor Sandhed kan det siges, at Kold viste os, hvordan en Livsskole for de smaa skulde være; thi om han end bedst forstod at føre Grundtvigs Tanke om en folkelig Højskole ud i Livet, saa er dog Friskolen ret hans egen Tanke som hans eget Værk. Naar vi derfor nu snart atter skilles, og hver gaar til sit Hjem og til sin Gerning, saa lad os skilles med det Forsæt, at vi vil hjælpes ad, gamle og unge, store og smaa, med at værne om Friskolen, thi derved værner vi bedst om Kolds Minde og fyldestgør Sandheden af det gamle Ord: Mand dør, men Mands Minde dør ikke!“

Højskoleforstander L. B. Povlsen fra Vejstrup talte derefter saaledes:

„Da vi idag gik herud fra Odense af, fortalte Jens Jørgensen mig, hvad han nu ogsaa har fortalt Forsamlingen her: hvor dybt gamle Grundtvig sørgede over Kolds Bortgang, men tillige hvor sikker han havde været paa, at Nyaarstiden i Aandens og Hjertets Verden, der er oprunden over vort Fædreland med ham og de gamle, der nu gaar til Hvile, ikke skal være forbi med dem, men at det tvertimod fra nu af skal gaa fremad med Lyset og Livet som ingen Tid før. Dette sidste har især for mig været trøsteligt at høre, og jeg kom derved igen i Tanker om et lille Vers af Grundtvig, der

i de sidste Dage har været levende i mig, og hvori det lyder saaledes om den ny Tid:

»Nu er den kommet,
Engen er blommet,
Og Marken er grøn,
Død har indhøstet,
Livet højrøstet
Lovsynger Guds Søn «

Ja, Gud ske Lov! der er kommet en ny og bedre Tid for Menneskehjertet! Mange har set og fornummet det. Kold var en af dem, som det mest var timedes, og tillige en af dem, der kunde tale allersikrest om, at det ny, der er kommet frem iblandt os, ikke skal gaa fra os, men vokse hos dem, der allerede har taget imod det, og udbrede sig til mange andre, der endnu ikke er kommen med. Saa naar nu Kold er død, og naar vel sagtens om inden ret længe gamle Grundtvig ogsaa gaar bort, skal vi ikke derfor tro, at det, som vi har glædet os over og haft Gavn af hos disse Stormænd, dermed bliver taget fra os; thi Aanden, der var over dem og dygtiggjorde dem til deres Gerning, vil ogsaa nok herefter finde Redskaber, hvorigennem han kan virke det samme, om end maaske de store Gaver, her har været samlet hos en, skal søges hos flere. Derom varsler ogsaa Kold og hans Virksomhed; thi han var skudt op af vor egen danske Jordbund, var vakt og opfødt ved, hvad der var groet her indenlands, og virkede, uden at bryde sig om de fremmede Moder, deres saakaldte „Planer“ og „Metoder“, frit efter sin danske Natur, og skønt vi især i Skolen havde vænnet os til at se op til dette fremmede Væsen, værre var det dog

ikke, end at da vi fik en rigtig kraftig, jævn dansk Skolemester, gik Naturen over Optugtelsen, og vi sagde: ja, han er Manden! Bønder og Menigmand saa og sagde det først, os stod han nærmest, men nu siger de med den lærde Dannelse det ogsaa, og det er et godt Varsel baade for dem og den danske Skolemester. Men er det vist, at der kan gro gode Skolemestre i Danmark uden at benytte fremmede Drivhuse, og at Folket vil med Glæde tage imod og ret bruge dem, og det er bevist med Kold og hans Virksomhed, saa er det ogsaa vist, at den Gud, der er saa rig og saa god, at ingen kan staa hans Magt imod, vil sende os saadanne i Stedet for ham, den største, der nu saa tidlig er gaaet bort! Kold talte tidt om, hvor langt anderledes og bedre det snart skulde komme til at se ud i Danmark, og hans Læremester, gamle Grundtvig, har derom sunget, at:

»Om hundrede Aar er den danske Bonde
Langt mere oplyst om de bedste Ting
End nogen Professor nu om det Onde
Og alle Tyskernes Bukkespring!«

Naar det sker, vil det danske Folk meget bedre, end det endnu kan, forstaa at skatte Kold som den, der brød Isen, og da holde hans Navn højt i Ære i et vel-signet Minde!

Saa endnu kun et til Trøst for Smaafolk i denne Anledning: Det store ved Kold var, at han var Danmarks, ja Verdens største Skolemester, saa vist som Skoletiden nu først ret begynder og er med ham begyndt bedst her i Danmark. Men ses det paa, hvad Kold i det hele var, da er dette ikke det største ved ham. Da Herrens Apostle var bleven udsendt af ham

for i Aandens Kraft at gøre de samme Gerninger som Mesteren, og de saa kom sjæleglade tilbage og fortalte, hvor store Ting de kunde udrette, ja, at endog Aanderne var dem underdanige, sagde han til dem: „Glæder Eder ikke over, at Aanderne er Eder underdanige, men over at Eders Navne er skrevet i Livsens Bog!“ Saadan er jeg ogsaa vis paa, at der af Aanden er blevet sagt til Kold: Glæd dig ikke over din store Gave som Skolemester, men over dine Synders Forladelse og det evige Liv i Herrens Ord til Menigheden, over det samme, som den, der har den mest dagligdags og ubetydelige Gerning i Verden, skal glæde sig over! Med andre Ord: det største, naar hele Sagen tages for, er ikke det særlige, det at være Apostel eller Skolemester, men det fælles, det at være Kristen, ellers saa det galt ud for Kold nu, da han ikke længere kan være Skolemester. Det skal vi se, ikke for at agte nogen Aandens Gave ringe, hverken Apostelens eller Skolemesterens, som er nødvendig hver til sin Tid, men for ikke at blive mistrøstige over, at vi maaske ikke har nogen særegen Gave; thi dette er dog ikke det vigtigste eller største. Og hvad iøvrigt de nødvendige Gaver til hve enkelts som til det heles Opbyggelse angaar, da er det godt at huske paa dette: Al god og fuldkommen Gave kommer ovenned fra Lysenes Fader, hos hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse!“

Derefter sang vi:

›Lær mig, Frelser, Livets Væld,
 Hvad din Død betyder,
 Saa vi til dit Kors med Skel
 Nagle vore Lyder!

Lær i Aanden os at saa
 Grædende heneden,
 Saa du Lovsang høste maa,
 Naar vi fare heden!«

og saa talte Højskoleforstander Appel fra Rødding:

„Jeg vilde ogsaa gerne flette en lille Blomst ind i den Mindekrans, som vi idag lægger paa Kolds Kiste; det tykkes mig nemlig i sin Orden, at ogsaa vi Sønderjyder er med ved denne Lejlighed. Jeg skal tillade mig her at gøre en Sammenligning. Dengang Elias samløde Israels Folk ved Foden af Karmels Bjerg, for at det kunde blive afgjort, hvem der skulde være Gud i Israel, da var Folket delt i to Riger og lød under to Konger; men idet Elias rejste et Alter for Herren, da tog han 12 Stene efter Tallet paa Jakobs Sønners Stammer; thi han vilde ikke godkende Folkets Deling. Saaledes kan vi Sønderjyder heller ikke godkende den Grænse, ifølge hvilken vi lyder under en anden Konge; thi det Rige, hvori Kold var en Fyrste, er ligefuldt vort Fællesskab med hele det danske Folk, da det jo er af aandelig Art og har sine egne Grænser. Kolds Ord har da ogsaa baade lydt iblandt os og baaren Frugt hos os, og derfor vil vi ogsaa bære vor Sten til Mindets Alter idag. Saa vil jeg da udtale mig om det Indtryk, som jeg fik af Kolds Ord og Færd. Aldrig — det jeg mindes — har jeg mødt en Mand, der havde en fastere Tro paa sit Kald, en sikrere Fortrøstning til sin Gerning og et frejdigere Sejrsaab end netop Kristen Mikkelsen Kold. Aldrig saa jeg nogen tage et vissere Sigte og gaa frem med fastere Skridt end netop ham; derfor var der noget saa sært opbyggeligt og

styrkende, for Personligheden opbyggeligt og styrkende, i at høre Kolds Ord og se paa hans Færd. Der fortælles om Athenienserens Themistokles, at han i sit Folks Aand var saa vis paa Sejren over Perserne, at han i et farefuldt Øjeblik turde vove at tilskynde den over-tallige Fjende til Angreb. Den samme Sejrstryghed mødte man ogsaa hos Kold. Han vidste, det var et sejr-sæl Aandens og Ordets Sværd, han svang, og han førte det med en forunderlig Sikkerhed, saa han ramte paa en Prik. Han vilde føre Ordet midt ind i Sjælens Inderste, og han formaaede det, thi hans Ord var altid saa grødefuldt og havde Handlingens stille og stærke Fart. Man blev saa inderlig oplyst og oplivet af Kolds Tale, og man blev sat i Gang ved den. Vor Tid er rig paa Betragtninger, Anskuelser og Viden; hos Kold fik man Indtryk af, hvad det er at leve i Tro og Haab som en Personlighed, der vil noget og virker for det. Han staar for os som et levende Varsel om Aandens Sejr blandt det danske Folk og som et Vidne om, hvilke Frugter den folkelige Jordbund kan bære herinde, naar Aand og Hjerte mødes og lærer at forstaa hin-anden. Det var i afvigte Høst, at jeg første og sidste Gang hørte Kold i hans egen Skole, og vi talte da ogsaa om den Gerning, jeg vilde gaa over til i Sønder-jylland, og som jeg følte Kald og Lyst til at øve i samme Aand som Kold, og jeg mindes saa godt, hvor glad jeg blev, da Kold sagde: „Ja, vi kan sagtens være glade, da vi kun vil, hvad Aanden vil i Livets og Sandhedens Tjeneste; men vore Modstandere har Grund til at være forknytte, thi dem venter der et sikkert Nederlag.“ Det var i de samme Dage, at Kold ytrede

i et af sine Foredrag, at „Aanden har mere Magt i sin lille Finger end Verden i begge sine bepansrede Næver.“ Ja, mine Venner, i Dage som disse, hvor saamangen knyt Næve er løftet mod os og det danske Folkeliv i det hele, da vil vi mindes disse Ord i det visse Haab, at Sejren ligefuldt er paa Aandens Side, og med dette Haab vil vi trøste hverandre.

Til Slutning talte Kandidat Jacobsen fra København omtrent saaledes:

„Der er et Ord, der er faldet mig saa trøstelig paa Sinde her, hvor vi med Suk og Taarer er samlet i Skare omkring Kristen Kolds Kiste, det er det „Græd ikke!“ som Herren henvendte til Enken, der grædende fulgte sin enbaarne Søn til Graven; thi Kold, synes mig, kan i nogen Maade med Rette nævnes sin Moders, Danmarks, enbaarne Søn, eneste som han var i sin Slags, saa vel maa vi græde her ved hans Baare, men det staar ogsaa for mig saa, at jo dybere denne vort Hjertes Bedrøvelse er, des snarere tør vi i Herrens Menighed tilegne os Herrens Trøst. Thi vel formaaede ikke al den faldne Skabnings bitre Graad at kalde Paradislivet tilbage paa Jorden, fordi som ved Graaden for Balder Thøk altid sidder hos og græder med tørre Taarer, men ved Daaben i Jordansfloden og Gethsemane Have, der har jo Vorherre Jesus Kristus udgydt sine Taarer for os og erhvervet os Syndernes Forladelse; ja, han, Vorherre, har grædt det tabte Paradis igen og overvundet Døden, og derfor tør vi jo nu i Herrens Menighed trøste os med Herrens Trøst og haabe paa, at Gud, der skænkede os Kold, ogsaa vil lade ham opstaa i hundredfold ad Aare. — Ja, hvor var dog ikke

den Mands Ord forunderligt levende! Thi han troede saa vist paa Ordets Magt; det var, mener jeg, netop denne Tro paa Ordets Magt, der udmærkede al hans Tale, saaledes som jeg ogsaa har hørt ham sige: „Det gælder ikke blot om, at vi faar Ordet i vor Magt, men om at Ordet faar os i sin Magt,“ og derfor blev han Ordets, sit Modersmaals, lydige Tjener, der villig lød Røsten, der kaldte ham, og vi har, menneskelig og jordisk talt, levet højt ved hans Ord, saa lad os da og nu gaa frem i hans Spor og tale, som Aanden os det byder, til at røgte en Livets Gerning, hver i sin Kreds.“

Derefter blev Kolds Kiste baaren til Dalum Kirkegaard, som ligger en Fjerdingsvej fra Kolds Skole i en af Danmarks smukkeste Egne, omgiven af Bakker, Skov og Enge; her sang vi: „Farvel, farvel, Udlændigheds Land“, og Stedets Præst, Pastor P. A. Holm, talte omtrent saaledes*):

„Og de lægede mit Folks Datters Brøst, som den havde været ringe, og sagde: Fred, Fred! dog, der var ikke Fred!“

Saa taler Herrens Aand ved Jeremias Profeten (6, 14). Det er Sandhedens Aands Indsigelse mod Skin-væsenet, mod Løgneren og Døden, den Indsigelse, som Herren aldrig har undladt at nedlægge i Menneskelivet iblandt sit Folk, den Indsigelse, der i Jesus Kristus, vor Herre, blev Kød og boede iblandt os; thi han er Sandheden, Vejen og Livet. — Var de ikke Abrahams Børn? Havde de ikke Templet og Ofringerne og Skrif-

*) Hr. Pastor Holm har bedt mig bemærke, at hans Tale er opskreven efter Hukommelsen.

terne? Og havde de ikke Ypperstepræst, Præst og Levit? Var saa ikke alt i sin Orden? Var saa ikke Folkets Brøst en ringe Ting? Havde de saa ikke Ret til at sige: Fred, Fred! og Ret til at kvæle de Raab, der vilde kaste Ild paa Jorden (Luc. 12, 49)? Men Herrens Aand, Sandhedens Aand raaber: der er ikke Fred! Og Herrens Aands Tale: der er ikke Fred! blev Kød, da Herren blev forskudt og korsfæstet af det Folk, hvem „den sønlige Udkaarelse og Herlighed og Pagterne og Lovgivningen og Gudstjenesten og Forjættelserne tilhøre, hvem Fædrene tilhøre, og af hvem Kristus er efter Kødet“ (Rom. 9, 4. 5.). Thi visselig er Indstiftelserne af Herren; men de kunne derfor ogsaa kun bruges af Herrens Aand, som er „Sandhed, Liv og Vej!“

Hvorfor indleder jeg min Tale ved denne Grav med dette alvorlige Herrens Ord? Fordi Kolds Væsen og Gerning var en Indsigelse imod Skinvæsen, Løgn og Død. Hvis jeg ikke har taget aldeles fejl af ham, baade efter hvad jeg har hørt om ham af sanddru Folk, og efter hvad jeg selv saa og hørte de faa Gange, jeg talte med ham, — er Kold en Indsigelse i Sandhedens Aand mod Skinvæsen, Løgn og Død. Vidnede ikke baade hans Væsen, hans Tale og Gerning derom? Hele det simple, rolige Væsen var gennemtrængt af Sandhed. Selv det, som nogle ville kalde Særhed og Formløshed, bar, ad en Omvej, Sanddruhedens Præg. Og selv det, som nogle ville kalde Hovmod, utaaeligt aandeligt Hovmod, at han med urokkelig og sikker Overbevisning bekendte, at han havde en ejendommelig bestemt Virksomhed betroet af Herren — er et Vidnesbyrd om Sanddruhed! Og det klare, rolige Øje! Og den sikre,

dybsindige Tale! — „Jeg er en Folkepoet,“ sagde Kold til mig faa Dage før sin Død, og det er sandt. Der var givet ham et klart Øje og et skarpt Øre til at se og høre Sandhedens og Livets Rørelser, og en sjelden Gave til at arbejde i deres Tjeneste. Derfor saa han Folkets Brøst, som han saa sin egen Brøst, og han fornam, at det ikke var Smaating, der brøstede. „Jeg arbejder paa at faa Folket til at tro,“ sagde han til mig. Havde han ikke set den dybe Skade, som er Vantroen? Havde han saa ikke set, at Indstiftelserne er visselig gode, givet af Herren, men de kunde ikke bruges af Vantroens Aand? Herren har givet dem, og Sandhedens Aand alene kan bruge dem! Dette saa han, og han forfulgte sit Maal med den Sikkerhed og Hensynsløshed, som en bestemt Opgave, et Kald fra Herren altid giver. Derfor elskede han Friheden, om ogsaa den til en Tid kunde „slaa bag op“, som Israel, da han blev fed (5. Mos. 32, 15), fordi han vidste, at Tvang fører til Løgn i de Ting, som hører Aanden til; derfor forfulgte han Skinnet og det paatagne Væsen aldeles ubarmhjertigt, hvor det mødte ham, ogsaa hos hans Aandsfrænder; derfor vilde han ikke, at hans Barn maatte sige „Goddag“, førend det havde lært af Gud at ønske Goddag.

Kold var en Indsigelse mod Skinvæsen, Løgn og Død, og da Præste-Embedet ogsaa skulde være en Indsigelse mod disse vor Herres Arvefjender, takker jeg ham her ved hans Grav for hans Gerning, idet jeg giver vor Herre Æren, som jeg ved, at Kold gav ham Æren, hvis Magten og Æren er i al Evighed. Paa mit Embeds Vegne og paa Dalum Menigheds Vegne takker

jeg Kold for hans Gerning. Og paa mine personlige Vegne takker jeg ham for den korte Tid, vi boede sammen; jeg havde glædet mig til, at det skulde varet længere, jeg havde glædet mig til, at Kolds Gerning skulde været en god Hjælp i min Gerning her paa dette Sted. Men Herren vilde det anderledes. — Og saa nedlægger jeg her ved denne Grav Indsigelse mod Døden og dens Magt. Paa vor Herres Ord og paa hans Ansvar, som har sagt: „Hvo, som tror paa mig, om han end dør, skal han dog leve!“ (Joh. 11, 25) — nedlægger jeg denne Indsigelse. Kolds Gerning er ikke død; thi Sandhedens Arbejde dør aldrig. Og Kold er ikke død, og I og jeg skulle ikke dø! Gud ske Lov! Amen!

»O Gud ske Lov, jeg skal ej dø!
 Min Frelsermand er A og Ø,
 Begyndelse og Ende.
 Han fører mig paa Brudgoms Vis
 Til Himmerig, til Paradis,
 Fra Jammer og Elende!
 Amen, Amen! Kom du milde
 Ej for silde!
 Kom du kære!
 Kun hos dig er godt at være!«

Derefter sang vi: „Krist stod op af Døde!“ og Pastor Hagen forrettede Jordpaakastelsen. Han lovede og takkede Gud for Guds Menigheds udødelige Haab om det forkrænkelige Støvs Oprejsning til at dele det evige Livs Herlighed. — Efterat vi endnu engang havde sunget: „Alt staar i Guds Faderhaand!“ skiltes vi, hver til sit Hjem, til sin Gerning, vistnok med Følelser blan-

dede af Vemod og Glæde. Af Vemod: fordi vi følte Sandheden af det Ord, der var bleven anvendt paa Kold: Her er falden en Høvding; men af Glæde: fordi han faldt paa en Tid, da hans Gerning stod i sit bedste Flor, paa en Tid, da det lyder: Fremad, for Frihed og Oplysning! Derfor skal Kristen Kold staa som et Sejrs-Varssel for det danske Folk.

Hans Støv hviler med Issen mod Alteret og Ansigtet vendt mod hans Skole;

Imellem Kirken og Skolen,
Der sover den trofaste Svend,
Til Dommedagsmorgensolen
Ham vækker til Livet igen!

---

4. Kolds Skolegerning bedømt i andre Lande.

Det er vel værd at lægge Mærke til, at det danske Folk, som i flere Aarhundreder desværre har lagt sig efter at indrette alt — ikke mindst sit Skolevæsen — efter fremmed Mønster, først i det 19de Aarhundrede har faaet et ejendommeligt dansk Skolevæsen, som ikke alene har vundet Anerkendelse indenfor vort Fædrelands Grænser, men ogsaa i andre Lande og ikke alene har vort Broderfolk i Norge og Sverrig begyndt at oprette Skoler, men selv i Tyskland, hvor man ellers ikke er tilbøjelig til at lære af os Danske, er man ogsaa bleven opmærksom paa vore Højskoler.

I Vinteren 1867—68 sendte Redaktionen af „Aftonbladet“ en svensk Dr. Aalund herved for at gøre sig bekendt med de danske Højskoler. Han besøgte tre af disse, nemlig Grundtvigs, Hindholm og Kolds, og gav derefter i nævnte Blad en Skildring af disse Skoler, hvoraf vi her vil meddele følgende om

Kolds Folkehøjskole *) :

Det var min Hensigt fra Hindholm at ville have besøgt Vallekilde Højskole, der nyder en velfortjent Anseelse, men hvad jeg undervejs hørte fortælle om Sko-

---

*) Ogsaa aftrykt i »Dansk Folketidende«, Nr. 4, 1868.

len i Dalum eller Hjallesø paa Fyn og dens Forstander, vakte hos mig et levende Ønske om at gøre Bekendtskab med denne Lærestanstalt og bragte mig til at forandre min Rejseplan. Fra Odense ud til Hjallesø er kun en Fjerdingvej, og jeg stod snart udenfor Indgangen til en ny og stor toetages Bygning, der ligger et lille Stykke fra den store Landevej, midt i sin Mark. Det var Kolds Højskole, kendt over hele Danmark. Undervisningen var i fuld Gang. Jeg sendte det Brev ind, hvormed Stephansen og Nielsen havde haft den Godhed at forsyne mig ved Afrejsen fra Hindholm. Man viste mig ind i et Værelse, og efter at have ventet en Stund kom Kold. Jeg havde hørt Tale om Mandens Originalitet, men jeg havde endnu ikke ret klart forestillet mig, hvad Slags Person jeg skulde faa se i ham. Foran mig stod nu en midaldrende Mand med fine, skarptprægede Træk og klædt som Bonde i en graa Vadmels-Dragt med Huen paa Hovedet. Han saa tavs og bestemt paa mig. Da jeg fremførte mit Ærinde, oplivedes Trækkene, et mildt Smil viste sig, og han rakte mig Haanden og bød mig velkommen. Vi satte os nu og var straks uden al Indledning midt inde i Sagen.

Kold hører til dem eller rettere er den første Repræsentant i Landet for den Anskuelse, som mener, at hvad der skal gøres paa Højskolen for Folkets Oplysning, ikke maa gaa ud paa at give visse saakaldte positive eller praktiske Kundskaber, men for den aller-væsentligste Del paa at vække det aandelige og folkelige Liv. Dette skal især ske gennem fri Foredrag, som umiddelbart virker paa Elevernes Hjerter, samt gennem

Fortællinger af Fædrelandets og Nordens Historie. „Alt indenfra“ er hans Grundregel. Han vil trænge ind til det inderste Sjæls-Liv for derfra at virke forædlende udad. Efter hine fri Foredrag og Fortællinger kommer Modersmaalet, Jordbeskrivelsen, Skrivning og Regning og først i tredje Rang noget Fysik og Kemi. Her som i de andre Højskoler spiller Samtalerne i Fritiden en vigtig Rolle for Undervisningen. Tilligemed sine Lærere, forhenværende Lærlinge af Skolen, er Kold altid sammen med Eleverne, meddeler sig i Samtaler uafledelig til dem og maa saaledes, da han er en mægtig Personlighed, udøve en overordenlig Indflydelse paa dem.

Jeg fik snart Lejlighed til at høre en Prøve paa Kolds Undervisningsmaade. Han havde fortalt mig, hvorledes han først i en anden Egn af Fyn havde begyndt sin Lærervirksomhed blot med et Par Elever for at „hjælpe dem tilrette“, og hvorledes Planen til at oprette en almindelig Højskole først lidt efter lidt modnedes hos ham. „Men hvorledes dette gik til og blev udført,“ føjede han til, „det skal jeg, om De vil, fortælle oppe i Skolen.“ Og i det Foredrag, han da begyndte, fortalte han for Eleverne, som sad han i en fortrolig Vennekreds, hvorledes en uimodstaaelig Indskydelse, som aldrig lod ham nogen Ro, havde drevet ham til at sætte sin Tanke i Værk. Forgæves havde Forstanden advaret ham for den Gæld, han derved vilde komme i; Aanden havde ligefuldt sagt: Du skal; Midlerne vil komme, efterhaanden som de behøves. Og saaledes gik det ogsaa. Han fandt, naar han mindst ventede det, en Ven, som hjalp ham med de fornødne Penge. Alt dette, fortalt paa en simpel Maade, fri for al Opstyltning, med

stadige Hentydninger til stedlige Forhold, som var hans Tilhørere velbekendt, gik ud paa at indskærpe Tillid og Mod under Bestræbelserne for det højere. Oplysende Eksempler fra Biblen forekom ogsaa bestandig. Man saa og følte, at det var hans virkelige Overbevisning, at et bestemt Kald var udgaaet umiddelbart til ham, og at denne Overbevisning ogsaa meddelte sig til Lærlingene. At der laa noget overspændt i alt dette, faar saa være, men det var ikke en Overspændthed af den sygelige Slags, som kun ruger over sit eget Jeg, men noget af den hellige Ild, som findes hos alle kraftige Naturer, der i en eller anden Henseende har ført Verden fremad.

Med Undtagelse af den Ejendommelighed, som Kolds Personlighed paatrykker Skolen, findes der iøvrigt ikke noget, som skiller den fra de andre grundtvigianske Skoler eller Højskolerne i Almindelighed. Det er den samme fri Undervisningsmaade, Opgivelse af al Lektie-læsning, Selvuddannelse ved Læsning af udmærkede Forfattere, skriftlige Besvarelser over opgivne Emner og endelig den friske og oplivende Sang.

Ved min første Indtrædelse i Skolen forestillede Kold Eleverne for mig med de Ord: „Saadan ser Ansigterne ud her.“ Et Menneskes Ansigt har altid Betydning, men ved en saadan Lærestalt som denne kommer man uvilkaarlig til først at vende Blikket til Elevernes Ansigter. Der findes naturligvis forskellige Grader, men i Almindelighed har jeg i de Skoler, jeg har besøgt, fundet et vakt Udtryk med Liv i Øjet. Kold havde særlig Grund til at henlede min Opmærksomhed

paa sine Elevers Ansigtstræk. Sjælen havde allerede trykt sin Adel paa mange, og hvor det endnu ikke var gennemført, var en god Begyndelse gjort. Mærkeligt var det med Hensyn hertil at se et og andet Ansigt med de groveste og styggeste Træk — lav Pande og en forfærdelig bred Mund — nu vise et Udtryk, der gjorde, at man knap mærkede det uforholdsmæssige deri.

Ogsaa her er der en Del af Sommeren Højskole for Piger. Hvorledes dette var gaaet til, fortalte Kold mig saaledes: En af de unge Karle havde en Dag bedt ham om, at hans Fæstemø maatte faa Lov at komme til Skolen og tilligemed ham høre paa Foredragene. Da dette Ønske opfyldtes, kom andre og begærede det samme for deres Søstre. Kold lod dem komme; hans Søster, som var Skolens Husmoder, tog sig af dem og lod dem i Fritiden tage Del i Arbejdet i Huset. Lidt efter lidt voksede Antallet saa betydeligt, at Kold besluttede at aabne en særlig Undervisning for dem i de 3 første Sommermaaneder. Denne Skole har nu vedvaret i flere Aar og baaret de bedste Frugter. Disse Pige-Højskoler er unægtelig et af Højskoletankens mest lovende Skud. Hvad der gennem dem kan udrettes til Udbredelsen af en god og sund Dannelse i Almuens Hjem, kan lettere tænkes end udtales.

Men den danske Højskole har desuden skudt et andet Skud, som ikke mindre vidner om den Livskraft, der bor i den. Og her er det rette Sted til ogsaa at berøre dette, da Kolds Skole just er den af dem, som først har givet denne ny Aflægger. Det er de saakaldte

Friskoler eller de forbedrede Almueskoler, som faar sine Lærere fra Højskolerne, og hvor Undervisningen ledes i samme Aand og væsentlig paa samme Maade som der. Kristendoms-Undervisningen sker mundtlig og paa en saadan Maade, at Børnene griber Religionens Sandheder baade med Hjerte og Forstand. Saaledes ogsaa med den Del af Historien, Jordbeskrivelsen og Naturlæren, som meddeles i disse Skoler. Istedetfor at Højskolerne forhen mangan Gang maatte tage mod Elever, som var meget lidt forberedte, lettes deres Arbejde nu i høj Grad ved det i Friskolerne. Disse Skoler er opstaaet ad privat Vej og hænger paa det nøjeste sammen med den kirkelige Bevægelse, som har sit Navn efter Grundtvig.

Til det danske Præsteskabs Ære kan det siges, at det i Almindelighed har vist sig velvillig stemt baade mod Høj- og Friskolen. Paa de fleste Steder er Forholdet mellem dem det bedste, som det jo ogsaa bør være mellem Stiftelser, der er bestemt til at arbejde for det samme store Formaal. Undtagelser gives der dog, og man ser hist og her en og anden af Statskirkens Præster i kortsynet Forblindelse ivre imod og i Ord og Handling bekæmpe disse Anstalter for Udbredelsen af en sund og levende Oplysning blandt Folket. Blandt de Midler, de herved har anvendt, er ogsaa det gamle at bekæmpe Fremskridtet med dets egne Vaaben, og betegnende er det, at Lektielæsningen da bliver indført i saadanne Skoler; men vi behøver ikke at tilføje, at de andre Skoler intet har tabt ved denne Kappelstrid.

Vinterhalvaaret varer paa Kolds Skole kun fra 1ste November til 1ste April. Derefter har Lærerne Frihed til 1ste Maj, da Undervisningen for Piger begynder og gaar til 1ste August. I denne Maaned giver Skolen Undervisning til Seminarister og ældre Mænd, som ønsker at uddanne sig i et eller andet Fag, og derefter lukkes den til 1ste November. Eleverne er ikke her fordelte i flere mindre Sovekamre, men ligger alle i en fælles stor Sal. Deres Antal er for Tiden nogle og tredsindstyve.

Kold selv er en Mand af Folket, og det nøje Kendskab, han som Følge deraf har til Almuens Trang, Stilling og hele Tænkemaade, har tilligemed hans uegenlyttige Iver for dens Bedste ikke lidt bidraget til at skaffe ham den store Folkeyndest, han nyder. Søn af en ubemidlet Skomager i Thisted, har han under en haard Kamp selv arbejdet sig frem. Hans ydre Forhold har ogsaa været temmelig omskiftende. I sine yngre Aar fulgte han en dansk Missionær (Pastor Hass) til Smyrna og opholdt sig der i 5 Aar som Bogbinder. Da han kom tilbage til Fædrelandet efter til Fods at have gennemvandret det halve Europa, blev han Almueskolelærer og greb dette Kald, som vi har set, med fuldt Alvor. Selv saa jeg, under mit Ophold hos ham, en ung Haandværkslærling komme ind og melde sig med det Ønske daglig at maatte høre et af Foredragene. Den unge Mand havde alene derfor begivet sig fra København og blev synlig meget glad, da hans Anmodning bevilgedes. Han skulde nu daglig gaa fra Købstaden ud til Kold og derefter tilbage igen til det

Arbejde, han haabede at faa der hos en eller anden Bogbinder.

En Skole som Kolds hviler om ikke udelukkende saa dog for største Delen paa Styrerens Personlighed. Naar han gaar bort, staar den i Fare for at falde sammen af Mangel paa en fastere Ordning. Dette kan man ikke nægte er en Fejl, men en Fejl, som mere end opvejes af den levende Aand, som en saadan Personlighed indgiver den.

---

5. Kristen Kold.

(Et Foredrag af Kl. Berntsen.)

Det er næppe nogen Overdrivelse, naar jeg paastaar, at afdøde Højskoleforstander Kristen Kold er den betydeligste og mest indflydelsesrige af alle de Skolemænd, som vort Land hidtil har fostret. Han var en Sokrates i danske Klæder, og i de senere Aar af sit Liv blev han en Folkefører i Aandens Verden. Hans Indflydelse særlig paa Bondestanden var enestaaende, og hans Autoritet var i vide Kredse hartad ubegrænset. Det er derfor i fuld Forstaaelse af Kolds store Værdi og Betydning, at Præsten, Dr. phil. Ludvig Helveg ved Kolds Jordefærd indledede sin Tale med de Ord: „Her er falden en Høvding“.

Hvad har denne Mand da udrettet i og for vort Folk?

Som Svar paa dette Spørgsmaal vil jeg nævne følgende Udslag af Kolds Virksomhed:

1) Kold har lært det danske Folk, hvorledes en folkelig Undervisning skal meddeles, for at den kan blive ikke blot oplysende men opdragende saavel for Børn som for Voksne.

2) Han er den første Skolemand, som har ført Grundtvigs geniale Tanke om en Højskole for den voksne Ungdom ud i Livet.

3) Han har skabt en hel ny Art af Skoler, de saakaldte „Friskoler“, og

4) Han er den første Højskoleforstander, der har aabnet Højskolen for voksne Kvinder.

Hvor kom denne Mand fra?

Som saa mange store Mænd før ham, kom han fra et lille fattigt Hjem, men paa ham stadfæstedes Digteren H. C. Andersens Ord: „Det gør ikke noget at være født i Andegaarden, naar man kun har ligget i et Svaneæg.“

Var Kolds Hjem fattigt paa Penge og Gods, blev det for ham rigt paa Minder for hele hans Liv, og derfor kunde han sige til mig kort før sin Død: „Der er to Ting, jeg hver Dag tænker paa, og det er min Moder og Aanden fra 48.“ Af sin Fader lærte han Nøjsomhed og Sparsommelighed, og det blev af stor Betydning for ham i lange Tider af hans Liv, da han maatte arbejde og kæmpe sig frem under smaa og trange Kaar, hvorfor Amtsraadsmedlem, Forpagter Matzen paa Uggerslevgaard træffende sagde om ham, da hans Modstandere i Odense Amtsraad — som Bidrag til at udsulte ham — nægtede hans Skole Understøttelse: „Det nytter jer intet, thi selv om man sætter ham og hans Bolig i en Grusgrav, vil den Mand dog bjerge Føden og Livet.“

Af sin Moder lærte Kold fra sin tidligste Barndom at kende det levende Ords velsignelsesrige Magt til at glæde Menneskehjertet. Naar der opstod Strid og Ondsindethed mellem hendes Børn, kom hun straks tilstede, satte sig mellem dem og sagde: „Kom nu, Børn, saa skal jeg fortælle jer et Æventyr,“ og saa fortalte hun med Liv og Lyst et Æventyr. Naar det var fortalt, kom Glæden og Freden tilbage.

Det var en god Arv, som Kold saaledes bragte med sig ud i Verden fra Barndomshjemmet, og Gud give, at der ogsaa i vore Dage var mange saadanne Hjem, men det var ikke alene i Hjemmet, Kold hørte Æventyr af Moderen og Legender af Faderen, thi i Thisted fandt han som Barn en halv Snes gamle Koner, der fortalte Æventyr, Spøgelseshistorier og Sagn for ham, og det forekom ham, som om Solen skinnede meget klarere i disse Huse end andre Steder, hvor han færdedes; ja, han syntes endog, at Kaffen, som de skænkede for ham, smagte bedre der, end den han fik andre Steder, og det forekom ham, at der var saa varmt og hyggeligt i de Stuer, hvor disse Historier blev fortalt, i Modsætning til andre Hjem, hvor han følte, der var saa koldt og mørkt.

Saaledes lærte Kold som Barn Ordets Magt at kende, men et lige saa stærkt Indtryk heraf modtog han, da han var Elev paa Snedsted Seminarium, hvor Pastor Brammer, der senere blev Biskop, den Gang var Forstander. Det var jo i Rationalismens stærkeste Periode, og denne aandløse, kolde og klamme Retning lagde sin dødbringende Haand paa alt og kvalte Aandslivet baade i Kirken, Skolen og i alle vore Oplysningsanstalter. Kold var ved at tabe Modet under Ramseriet, Katekisering og den hele aandløse Maade, paa hvilken Undervisningen blev ledet, men pludselig og uanet indtraf der en Begivenhed, der bragte et nyt Vendepunkt i hans Liv og blev af varig Betydning for hans Fremtid.

Rationalismen var paa den Tid ved at udslette Sporene af den lutherske Reformation, og Følgen heraf blev, at Kirkerne næsten overalt stod tomme, og i Sko-

lerne kedede man sig. Kristendommen her tillands sang paa det sidste Vers. Den „moderne“ Oplysning, der havde sine mægtige Talsmænd i Voltaire i Frankrig og Frederik den Store i Prøjsen, havde Vantroen til sin Følgesvend, som snart bemægtigede sig paa faa Undtagelser nær baade Præster og Lærere, og det var efterhaanden kun i Løndom, at Menigmand satte sin Lid til Guds Naade og Barmhjertighed ved Jesus Kristus, medens han i Stilhed læste sin Bibel, sin Huspostil og nynnede paa Kingos Salmer.

Da rejste der sig i første Halvdel af det forrige Aarhundrede i Løbet af forholdsvis kort Tid en stærk religiøs Bevægelse, baaren frem af Mænd ud af Folkets brede Lag. Denne Bevægelse havde sit Udspring i Fyn, og under Navnet „den gudelige Vækkelse“ bredte den sig baade til Sjælland og Jylland. Det var Haandværkere og Bønder, der under Tidens Vantro følte en ubetvingelig Trang til at afholde „gudelige Forsamlinger“ i Huse og Gaarde for ved opbyggelig Tale, ved Bøn og Salmesang at slaa til Lyd for den lutherske Kristendomsforkyndelse. Herover blev de rationalistiske Præster oprørte i deres Sind. At Lægfolk vilde give sig af med at holde gudelige Foredrag, var uhørt, og naar de tilmed gik angrebsvis tilværks mod Rationalismen, maatte saadanne Folk slaas ned, og Præsterne gik derfor straks til Politiet, der ved Fængsels- og Bødestraf mente at kunne kvæle Bevægelsen; men jo stærkere og talrigere Forfølgelserne blev, desto hurtigere voksede den religiøse Bevægelse, som var rejst gennem de gudelige Forsamlinger.

Denne religiøse Lægmandsbevægelse minder mig om

de Ord, der en Gang blev udtalt af Vorherre Jesus Den Dag, han holdt Indtog i Jerusalem, gik hans Disciple i Spidsen for Folkeskaren og priste Guds Søn med høj Røst. Nogle Farisæere raabte til Jesus, at han skulde holde Styr paa sine Disciple, men Jesus svarede: Jeg siger jer, hvis disse tav, skulde Stenene raabe! Dette profetiske Ord gik i Opfyldelse her i Danmark, thi da Præsterne, der skulde vidne om Jesus som Guds Søn, tav, da begyndte Lægsmænd, de levende Stene i Herrens Menighed at raabe, saa det gav Genlyd over hele Landet, om Frelse og Forsoning alene ved Troen paa Jesus, Guds enbaarne Søn.

Den kraftigste og mest begavede af alle de fynske Lægprædikanter var Gaardejer Peder Larsen, kendt i Fyn under Navnet Peder Skræppenborg efter sin Gaard paa Fyn. Senere da han bosatte sig i Dons, kaldtes han Peder Larsen Dons. Han drog til Jylland, for at holde gudelige Forsamlinger, og kom da paa den første af sine Rejser i Jylland ogsaa til Snedsted et Aars Tid efter, at Kold var optaget paa Seminariet dersteds, og da det rygtedes, at en fynsk Bonde vilde holde en gudelig Forsamling der i Byen, drog de fleste Seminarieelever og deriblandt Kold fornemmelig af Nysgerighed hen for at opleve det Særsyn.

Ved dette Møde talte Peder Skræppenborg varmt og indtrængende over det Skriftsted: Saa elskede Gud Verden, at han gav sin Søn den Enbaarne paa det, at hver den, der tror paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv. Kold havde jo Snese af Gange hørt og læst dette Fyndord, men her gik det første Gang levende op for ham med en Overbevisningens

og Følelsens Kraft, at Gud elsker Mennesker, og at han ogsaa elskede Kold. Det var som en mageløs Nyhed, han aldrig før havde hørt, og det vakte hos ham en Glæde, som han aldrig tidligere havde følt. Han vilde dele denne Glæde med andre, og i de følgende Dage gik han ud i Byen for at fortælle om den mageløse Lykke, at Gud elskede ham og os alle, skønt vi var arme Syndere.

Det var anden Gang i sit Liv, at Kold fik lært at kende det levende Ords Magt til at gøre Mennesker glade, frimodige og lykkelige.

Efter at Kold havde taget Skolelærer-Eksamen med 1. Karakter, kom han til Mors for at lede Undervisningen i Øster Jølby Skole, medens Embedet stod ledigt. Under sit Ophold her holdt han gudelige Forsamlinger hos Bønderne forskellige Steder i Sognet, og da han med stærke Ord revsede de Udyder, der gik i Svang, vakte han en stærk Uvilje mod sig. Flere af Beboerne harmedes over, at de skulde have en saadan „Helligmand“ til at være Lærer for deres Børn. De tillagde ham en næsten satanisk Kraft og fortalte de frygteligste Historier om ham og hans Adfærd, og en foragtelig Person, kaldet „Niels Uforknyt“, fra Sundby, skrev Nidviser, der var fulde af de groveste og grimme Beskyldninger om Kold.

Paa den Tid foregik der en stærk aandelig Gæring i hans Sjæl. Han led af Søvnløshed, og det forekom ham, at han var omgivet af Aander, der larmede omkring ham. Uagtet han var eneste Ansøger til Embedet, og uagtet Stedets Provst, Sørensen, varmt anbefalede hans Ansøgning, blev Kold ikke kaldet, da Amtmanden,

Konferensraad Fage i Thisted, sikkert under Paavirkning af Seminarieførstander, Dr. Brammer, ikke vilde se ham ansat som Lærer i Almueskolen. Provst Sørensen indsendte da Sagen med sin varmeste Anbefaling for Kold til Kancelliets Afgørelse, men dette afviste under 2. December 1837 Provstens Indstilling i følgende Skrivelse:

„Hr. Konferensraad har ved Skrivelse af 11. f. M. til Kancelliets Afgørelse indstillet en mellem Dem og Deres Højærværdighed opkommen Meningsforskellighed angaaende, hvorvidt Seminarist Kold maatte være at beskikke til Skolelærer i Øster Jølby, hvilket Hr. Konferensraad har troet ikke at burde indrømme, fordi han er tilbøjelig til sekterisk Sværmeri, Beboerne af det ommeldte Distrikt ikke ønskede ham, og Seminarieførstander, Dr. Brammer om ham har ytret, at han er et sværmerisk ungt Menneske, der af sine Følelser lader sig forlede til at gaa videre end Fornuften billiger, og som altsaa, skønt i god Hensigt, kan komme til at stifte meget ondt ved at fremme en ny Sekt, der, forsaavidt den forplanter sig mellem Almuen, forvandles ved tusinde falske Anskuelse og Misforstaaelser af de bibelske Udtryk, og saaledes fremavles ny Sekter, Misforstaaelser mellem Familier og Sognemænd og Ringeagt for de af Regeringen beskikkede Lærere.

I denne Anledning skulde Kancelliet tjenstlig tilmelde Hr. Konferensraad og Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning, at Kollegiet, efter hvad saaledes er anført, ikke finder, at Seminarist Kold bør ansættes som Skolelærer.“

Da Beboerne erfarede, at en af Grundene til, at

Kold ikke maatte faa Embedet, var den, at de ikke ønskede ham til Lærer, underskrev samtlige Beboere i Øster Jølby Skoledistrikt under 12. Januar 1838 følgende Erklæring til Kancelliet:

„Underdanigst!

Da Hr. Konferensraad, Amtmand Fage i sin Erklæring til det høje Kollegium i Anledning af Seminarist Kolds Ansøgning om Ansættelse til Skolelærer i Øster Jølby har anført, at Øster Jølby Sogns Beboere ikke ønskede Kold til Lærer for deres Børn, saa tillader vi os underdanigst at erklære: At vi samtlige Beboere af dette Skoledistrikt er villig til med Ed at bevidne, at ingen af os har for Hr. Konferensraaden, hverken mundtlig eller skriftlig, ytret et saadant Ønske, men at vi meget mere giver os den underdanige Frihed at bede det høje Kollegium, om Kold maatte gunstigst beskikkes til dette Embede, da vi nu i den Tid, han har været her i Sognet og undervist privat nogle af vore smaa Børn, har haft Grund til at være aldeles veltilfreds med ham, og da vi i dette lille Skoledistrikt, hvor Degneindkomsterne er saare ringe, i det sidste halve Aar har haft tre forskellige Skolelærere, hvorved vore Børns Fremgang meget forhindres. Og ved at afgive denne Erklæring give vi os lige underdanigst den Frihed at bemærke, at det er ikke, fordi Kold er en Ynder af gudelige Forsamlinger, vi ønsker ham, men fordi vi ønsker en fast Lærer til vore Børn, som er dultig til at undervise dem.“

I Anledning af, at Kancelliet havde hentydet til en Udtalelse om Kold af Seminarieforsøger Dr. Brammer, afæskede Provst Sørensen denne en Erklæring, og

Brammer skrev da et længere Brev til Provsten, dateret 17. Januar 1838, hvori han klargjorde sin Opfattelse af Kold. Hvad han „i et Selskab“ havde udtalt til Amtmanden om Kold, kunde han ikke erindre, men derimod lægger Brammer ikke Skjul paa, at hans Uvilje mod ham hidrører fra Kolds religiøse Opfattelse, og han skriver derom saaledes:

„Kristen Mikkelsen Kold blev af mig antagen som Elev paa det herværende kgl. Skolelærer-Seminarium i Aaret 1834. Han var mig anbefalet dels ved sin Konfirmations-Attest og dels ved en Attest, han til Seminariet medbragte fra Hr. Pastor Winding i Sønderhaa, i hvis Pastorat han havde været Huslærer. I det første Aar, hvori han var Seminarieelev, var jeg i høj Grad tilfreds med ham, saavel med Hensyn til den Opmærksomhed, hvormed det lykkedes ham at udvide sine temmelig ringe Forkundskaber, som i Betragtning af hans retskafne Vandel, der syntes mig at være en Følge af en i Sandhed kristelig Sindsstemning.

Denne Stemning fik imidlertid i det andet, for ham sidste Seminarieaar, en Retning, der ikke forekom mig ønskelig, og imod hvilken jeg arbejdede, men med mindre Held end jeg plejer at kunne indvirke paa mine Disciple.

Hin Aandsretning var for saa vidt sværmerisk, som jeg fandt ham tilbøjelig til at gruble over teologiske Problemer, skønt han ikke havde Modenhed til at løse dem, og derhos til at lægge Vægt paa sin egen Person, idet han tillige ytrede Ringeagt for andre. At han af Naturen fristedes til Hovmod, forekom mig klart. Det var derfor at befrygte, at han kunde bedrage sig selv

ved at tiltro sig et indre Kald til at være Folkelærer paa anden Vis, end hans Dimission som Seminarist be-rettigede ham til.

Men om hans oprigtige Overbevisning om den Tro, han bekendte, havde jeg ikke Grund til at nære Tvivl. Og denne Tro stred ikke mod vor Kirkes Lære, ligesom jeg heller ikke vidste noget, som kunde udsættes paa hans moralske Forhold.

Da nu mine psykologiske Erfaringer om ham snarere grundede sig paa Samtaler, jeg har haft med ham i Enrum, paa hans Udtryksmaade og hans noget frastødende, som det syntes, med Forsæt rusticerede Væsen, end paa Kendsgerninger, der kunde lægges ham til Last som Elev paa Seminariet, gav jeg ham i Overensstemmelse med den af den høje Direktion afholdte Censur ved Dimissionseksamen en hæderlig Dimissionsattest, men jeg gjorde Direktionen opmærksom paa, ligesom jeg ikke havde undladt at advare ham selv imod, hvad jeg hos ham ikke yndede.

Om hans senere Færd har jeg kun Kendskab af Avisrygter, hvis Upaalidelighed i mange Henseender var mig indlysende, skønt jeg ikke omtvivlede og endnu ikke omtvivler, at han har større Lyst til at deltage i gudelige Forsamlinger, end jeg efter min Anskuelse af sammes Værd kan billige.“

Dr. Brammer fastholdt endvidere, at han aldrig havde anført noget, som kunde kaste Skygge paa Kolds Karakter, men kun udtalt sig mod hans Aandsretning, der forsaa vidt den udbredte sig, „kan have betænkelige Følger“.

Alt, hvad Provst Sørensen med Bistand af Kolds

Sognepræst og Skoledistriktets Beboere gjorde for at skaffe Kold det lille og tarveligt lønnede Skolelærer-Embede i Øster Jølby, blev imidlertid uden Resultat. Kancelliet svarede, at det skulde have sit Forblivende med dets første Afgørelse.

Hermed var Almueskolens Døre for stedse lukket for Kold i Kongeriget. Rationalismen sad til Højbords i Danmark, og dens Ledere taalte ingen Mukken i Geledderne. Kold var den Gang kun 22 Aar. Overalt, hvor han senere søgte, vidste enhver Kalds-Myndighed Besked med, at han var den Seminarist, som Kancelliet ikke vilde antage som Skolelærer. Det var ham kun en ringe Trøst, at Sognepræsten i Galtrup og Øster Jølby, D. M. Roed, ved Afskeden gav ham følgende Vidnesbyrd:

„Seminarist, Hr. Kristen Kold, der i afvigte Efteraar en Tid lang forestod Undervisningen ved Øster Jølby Skole, erhvervede sig min Agtelse baade ved Dulighed og Flid og eksemplarisk Vandel, ligesom han ogsaa i sjælden Grad vandt Beboernes Hengivenhed, saavel ved den Iver, hvormed han tog sig af deres Børns Undervisning, som ved sin sande kristelige Omgængelse iblandt dem. Dette paa Sandhed grundede Vidnesbyrd er det mig kært herved at kunne aflægge.“

Under sit Ophold paa Mors havde Kold faaet Inge-manns historiske Romaner ihænde, og han blev som henrykt ved deri at se, hvor stort og lykkeligt det danske Folk havde været, og nu var det saa sølle. Han glædede sig ved Tanken om, at han maaske ogsaa kunde komme til at føre den Slags Ord, der skulde til for at vække Kærligheden til Folket og Fædrelandet.

Da Skolerne nord for Kongeaen var lukkede for Kold, søgte han og fik Plads som Huslærer hos den rige Knud Knudsen i Forballum, Søndena. Her i disse rolige og landlige Omgivelser kom hans Sind i Ligevægt. Gudelige Forsamlinger holdtes der ingen af, saa han kunde helt og holdent give sig hen i Arbejde og Leg med den lille Kreds af sunde og vakre Børn, som han her var bleven Lærer for. Han fortalte Æventyr og Verdenshistorie og underviste iøvrigt i de for Skolen foreskrevne Fag, men til Grund for Undervisningen i Religion brugte han den autoriserede Balles Lærebog, og som Huslærer skulde han tillige sørge for, at Børnene lærte deres Lektier udenad.

Her var det, at det først rigtig gik op for Kold, hvorledes man skal undervise Børn, idet han ynkedes over en lille Pige, den flinkeste af alle hans Elever, der ikke trods al Flid var i Stand til at lære udenad, og det Spørgsmaal maatte da ganske naturligt trænge sig ind paa ham, om der ikke var en anden og bedre Maade, paa hvilken man kunde meddele Børn Undervisning i Religion, end den hidtil brugte. Det faldt ham da ind, at han kunde prøve at fortælle Bibels-historie, ligesom han fortalte Sagn, Æventyr og Fædre-landshistorie, og efter kort Tids Forløb erfarede han, at saa fik alle Børnene — og ikke mindst den lille Pige — ikke alene Glæde og Udbytte af Religions-undervisningen, men de kunde endog næsten ordret genfortælle alt, hvad de hørte.

En Dag, da Kold havde fortalt om Abraham, fik han den Glæde at erfare, at en af Drengene stod i Haven med Blikket vendt mod Himlen og raabte højt for at

trøste Abraham: „Du skal ikke være bedrøvet, thi du faar Lov at beholde Isak! Det ved jeg sikkert, for jeg har læst videre i Bogen.“

Da Kold hørte dette, var han vis i sin Sag, thi det var jo den bedste Frugt af al Undervisning, at Børnene fik Lyst og Trang til selv at læse videre, og Vejen dertil var den, at Læreren gennem den mundtlige Meddelelse samt ved Sang og Samtale vakte Lysten og Interessen herfor hos Børnene. Undervisningen gik fra nu af med Liv og Lyst. Det var tredje Gang, at Kold lærte Ordets levendegørende Kraft at kende, ikke blot paa sig selv men nu ogsaa paa Børnene, og det blev derfor hans højeste Ønske at faa alle danske Børn undervist paa denne Maade, da det vilde være det bedste Middel til at virkeliggøre Digteren Ingemanns profetiske Ord: „Hvad Danmark var, kan det atter blive, endnu er Fædrenes Aand ilive!“

Det varede imidlertid ikke længe, før denne ny Maade at undervise paa kom til Skolemyndighedernes Kundskab, og i Efteraaret 1839 mødte Provst Koch i Døstrup sammen med Sognets Skolekommission for at undersøge Sagen.

Da Kold erklærede, at han ikke vilde lade sine Elever lære Lærebogen udenad, blev Sagen indanket for Biskoppen og senere for Kancelliet. Resultatet heraf blev, at Myndighederne fastholdt Fordringen om, at Balles Lærebog skulde læres udenad.

Biskop Tage Müller, der i Grunden syntes godt om Kold, sagde en Gang til ham: „De er en begavet Mand, men De er alt for kantet. Sørg for, at de Kanter snart slibes af.“ Hertil svarede Kold: „Nej, Deres Højærvær-

dighed, saa er jeg bange for, at jeg bliver saa rund, at jeg triller helt bort.“

En Gang ved den Tid overværede Kold en Bispe-visitats i det slesvigske, og det interesserede ham at høre Superintendent Callisens varmhjertede kristelige Taler, men han fandt ikke, at Callisens Spørgsmaal til Ungdommen harmonerede med hans Taler; derimod forbavsedes Kold over, at Ungdommen paa rede Haand svarede klogt paa alle Spørgsmaal. Selv om Svarene smagte af Vantro og den moderne Oplysning, gaves de dog i særdeles velvalgte Udtryk, saa Kold følte sig som Jyde skamfuld ved Tanken om, at en saadan Oplysning ikke fandtes blandt Almuen nord for Kongeaaen; men den Sorg blev hurtig slukket, thi da han gik fra Kirken, kom han til at følges med en oplyst Bonde, der afslørede den hele Humbug for Kold, idet Manden fortalte, at Ungdommen havde lært udenad en Bog, der hed „Landes Katekismus“, affattet i Spørgsmaal og Svar, og da Biskoppen havde begyndt forfra, afleverede Ungdommen straks de udenad lærte Svar. Da Kold hørte det, udbrød han opfyldt af Harme over et saadant Komediespil: „Er det dog ikke at putte Folk Blaar i Øjnene ved at bilde os ind, at det er Oplysning.“

Da Knud Knudsen mente, at det var Stædighed af Kold, naar han ikke vilde bøje sig for Myndighederne, tog han en anden Huslærer til sine Børn, og Kold maatte da i Aaret 1840 flytte over til Naboen, Niels Andersen, hvis Børn han underviste. I nogen Tid optoges han af en Avisfejde i Bladet „Dannevirke“, i hvilken han kraftigt forsvarede sine Anskuelse om Børneundervisning. Iøvrigt samlede Kold nu unge og

ældre for ved Hjælp af Foredrag, Samtaler og Sang at vække Interessen for dansk Aandsliv. Den 28. Maj 1840 holdtes der Majfest i Niels Andersens Have, hvor Ludvig Christian Müller, som dengang var Kapellan i Ribe, talte; men særlig vakte Kold Ungdommen til Bevidsthed om, at Sønderjyderne er danske, og hans Virksomhed for at vække og styrke dansk Aandsliv sporedes i lange Tider paa den Egn.

Paa denne Tid begyndte Kold at søge Skolelærerembede, men hverken Bisp eller Provst vilde kalde ham, naar han ikke vilde gaa ind paa at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad, og da Kold ikke vilde gaa ind derpaa, var alle Veje til den offentlige Skole spærrede for ham, baade nord og syd for Kongeaaen, hvorfor han besluttede sig til at drage af Landet for at følge Pastor Hass som Missionær til Smyrna, hvor han opholdt sig i 5 Aar. Forinden sin Afrejse til Lilleasien, blev han et Aar i København, hvor han hver Søndag hørte Grundtvig i Vartov, og desuden hørte han P. Chr. Kierkegaard og Jacob Chr. Lindberg. For at have et Haandværk, som han kunde tjene Føden ved ude i det fremmede, lærte han Bogbinderhaandværk og aflagde Svendeprøve heri 1. Juli 1842.

Før Kolds Afrejse til Smyrna var han bleven bekendt med Grundtvigs Tanker og Skrifter om: „En dansk Højskole, aaben for hele Landets Ungdom, hvor de opvakte Hoveder af alle Stænder, som har Hjerte for, hvad der er ægte Dansk, kan faa Kundskab derom og ledes til Forstand derpaa.“

Over Berlin, Dresden, Prag, Wien og med Skib

nedad Donau gik Rejsen til Konstantinopel og derfra videre med Skib til Smyrna.

Ved Kolds Ophold her skal jeg ikke dvæle. Han indrømmer selv, at den Tavshed, som han i 5 Aar af sit Liv var henvist til, modnede ham. Hjemme i sit Fædreland, som han i Udlandet fik mere kært og inderligere end nogensinde før kom til at længes efter, var Tiden og Udviklingen ikke moden for hans reformatoriske Ideer, og den stærke aandelige Gæring i hans Sjæl, baade i religiøs og national Henseende, fik Tid til at afklares under hans lange Ophold i Udlandet. Paa sine ældre Dage brugte han ofte det Mundheld: „Luk Munden, at Hjertet ikke bliver koldt,“ og han indrømmede selv, at var han blevet hjemme, havde han talt og sunget sig aandeligt ihjel.

I 1847 besluttede han sig til at rejse hjem og tog derfor søværts over til Triest. Her købte han sig en lille Trillevogn, hvorpaa han lagde sin Bagage, og med 500 Rdlr. paa Lommen og trækkende efter sig sin Trillevogn vandrede han gennem Evropa til sin Fødeby Thisted, og da Krigen udbrød 1848, deltog han som Frivillig i første Aars Felttog.

Her traf han sammen med sin senere saa dygtige Medlærer Povlsen-Dal; de var Rodekammerater, men Kold var langsom i Vendingen, og det kneb for ham med at lære Geværgrebene. Han var usædvanlig afholdt ikke blot blandt Kammeraterne men ogsaa af Befalingsmændene. Ved Exercitsen var Kold slem til at falde i Tanker, og en Dag raabte hans Løjtnant: „For Satan, Kold, hvordan er det, De staar?“ Kold svarede: „Aa, Hr. Løjtnant, jeg staar og tænker.“ Løjtnanten

udbrød: „En Soldat skal F. g. m. ikke tænke, han skal blot lystre.“

Da første Aars Felttog var endt, lod Kold sig hjem-
permittere.

I en Alder af 32 Aar staa Kold saaledes nu godt rustet og vel forberedt til at optage sin Livsgerning. „Aanden fra 48“ og Friheden, der hjemledes ved Grundloven af 5. Juni 1849, var gode allierede, der skabte en gunstig Jordbund for et Vækkelses- og Oplysnings-
Arbejde i Folket, navnlig blandt Bønderne, om hvem Carl Ploug sang:

»Den danske Bonde sidder nu
i Folkets Raad med Ære,
med Skulder bred og trofast Hu
han skal vor Frihed bære;
han har ej svigtet, da det kneb,
ved Frederits og Isted skrev
han selv med Blod sit Adelsbrev,
og hædret skal han være.«

Det var særlig den danske Bonde, som Kold vilde vække og oplyse, og fortrolig som han var med Grundtvigs Tanke om en Højskole for den voksne Ungdom, en Skole, hvis Hovedformaal ikke var at skabe Embeds-
jægere, men nyttige, dygtige, gode og vel oplyste Borgere, blev det nu hans højste Ønske at sætte en saadan Skole i Gang mellem Fynboerne, som, det mente han, var lettest at faa i Tale, især naar det gjaldt ny og aandelige Spørgsmaal.

Som den forsigtige Jyde, Kold var, og med den dybe Respekt, han nærede for Grundtvigs geniale Tanke om en Højskole for Ungdommen, vilde han ikke gøre den Sag Skade eller Skam. Før han begyndte, vilde han

gøre et Forsøg i al Stilhed for at blive klar over sine Evner, om han virkelig magtede den Opgave, og om han nu ogsaa havde den Magt i sit Ord, der var i Stand til at vække og paavirke unge Mennesker.

Hos den begavede Præst Vilhelm Birkedal, der var bleven Præst i Ryslinge, tog han Plads som Huslærer men betingede sig, at han i Præstegaarden maatte holde Aftenskole for nogle Bønderkarle, og da Forsøget faldt heldigt ud, rejste han til København, og ved Grundtvigs Bistand fik han indsamlet 600 Rdlr., som lagt til hans egne 500 Rdlr. satte ham i Stand til at købe et Hus paa Ryslinge Mark, hvor han indrettede sin første Højskole; men da han snart erfarede, at Beboerne paa Hindsholm og i Egnen omkring Kerteminde, hvor den religiøse Lægmandsbevægelse havde haft sit Udspring, var de mest opvakte blandt Fynboerne, flyttede han Aaret efter dertil og oprettede da straks ved Siden af Højskolen en privat Børneskole, som blev Moderskolen for de smaa Friskoler, der fornemmelig med Kolds Elever som Lærere snart bredtes ud over Landet.

Med Friskolebevægelsen, som Kold er Fader til, havde han et dobbelt Formaal, nemlig 1) at slaa et Slag mod den offentlige Skoles Ramseri og aandløse Undervisningsmetode ved at oprette Skoler, hvor den mundtlige Undervisning blev indført, og 2) at slaa til Lyd over alt i Landet for den Grundsætning, at det er Forældrene — ikke Staten —, der har Ansvaret for deres Børns Opdragelse og Undervisning; ja ikke blot Ansvaret, men de har tillige Retten og Pligten til at lade dem undervise paa den Maade, som de synes er den bedste.

I den offentlige Skole havde man næsten udelukkende søgt at udvikle Barnets Forstand og Hukommelse, medens Fantasi og Indbildningskraften havde været saa godt som forbigaaet.

Den offentlige Skole var jo stiftet i en god Hensigt i Kraft af de 2 Anordninger af 29de Juli 1814. Da Stavnbaandet blev løst 1788, var Frederik den Sjettes Regering klar over, at med Bondestandens Frigørelse maatte der følge Oplysning, thi Frihed og Oplysning er Tvillingbrødre, og derfor blev der allerede i 1789 nedsat en Kommission til at udarbejde Forslag til en Skoleanordning, som først kom til at træde i Kraft for hele Landet 35 Aar efter, at Kommissionen var nedsat. Det var jo utvivlsomt i den bedste Hensigt, at den offentlige Skole blev paabudt, men hvorledes Undervisningen bedst skulde ordnes for at blive til Glæde og Velsignelse for Befolkningen, var der ingen, der havde Forstand paa. Her tillands kendte man kun det lærde Skolevæsen med dets Ramseri og Katekiseren, hvor Lærerne mere var Hørere end Lærere, og da man ikke kendte anden Undervisningsmetode, indrettede man Undervisningen i Børneskolen saavidt gørligt efter den lærde Skoles Metode med avtoriserede Lærebøger: Balles Lærebog i Religion og Thonbos Bibelhistorie, der begge skulde læres udenad, hvis ikke, vankede der Prygl. Tiden var aandløs, og Lærernes Undervisning prægedes deraf.

Da fremstod Kold som den Mand, der fik Held og Lykkeitil at føre an i Kampen for en folkelig Undervisning og da det var umuligt at faa Ørenlyd i det af Staten oprettede og ledede Skolevæsen, maatte Kold vække

Befolkningens Ansvarfølelse for denne vigtige Sag ved at oprette særegne Skoler, de saakaldte Friskoler, hvortil Forældrene selv valgte deres Lærere. Kold og hans Medlærer Povlsen-Dal begyndte selv 1852 med en saadan Friskole i Dalby paa Fyn, og da Kold forstod at begejstre flere af sine Elever for denne vigtige Sag, uddannede han en Del Lærere, der blev Ledere af de mange Friskoler, der efterhaanden blev oprettet særlig i de grundtvigske Kredse omkring i Fyns Stift og senere i andre Landsdele, navnlig efter at Lov af 2den Maj 1855 havde lovhjemlet Forældrenes Ret til selv at sørge for deres Børns Undervisning.

Kold rejste selv omkring i Landet for at vejlede Befolkningen, naar en saadan Skole agtedes oprettet, og snart voksede Friskolebevægelsen tiltrods for den gamle Skoles og mange Avtoriteters Modstand. Nu er det en Kendsgerning, at Friskolen har udført et betydeligt Arbejde i Folkeoplysningens Tjeneste og tillige ved den frugtbringende Kappelstrid, der i mange Kommuner opstod mellem Statsskolen og Friskolen, har den indirekte virket befrugtende paa den offentlige Skole og dens Lærere.

I de sidste Aar, Kold holdt Skole paa Hindsholm, syslede han stærkt med Tanken om at faa sin Højskole aabnet for Kvinder. Fra sine tidligere Elever modtog han ofte Breve, hvori snart en og snart en anden bad om Tilladelse til at besøge Skolen i nogle Dage og at medtage sin Søster, eller sin Moder, eller sin Kæreste, og alle føjede til, at det var en Sorg for dem, at Kvinderne i deres Hjem ikke havde Forstaaelse af det aandelige Syn, der var en Frugt af deres Højskole-

ophold. En Dag i Aaret 1861 kom daværende Overskoledirektør With i Besøg hos Kold, der i Samtalens Løb udviklede sine Planer om Kursus for Kvinder paa vore Højskoler. „Tror De, der er Trang til noget saadant?“ spurgte Overskoledirektøren. „Ja,“ svarede Kold, „det ved jeg. Forleden fortalte min Sognepræst mig, at hans Tjenestepiger læste med en saadan Iver, at de undertiden forsømte deres Arbejde, og da Præsten skulde se, hvilke Bøger de læste, fandt han, at deres kæreste Læsning var Poul de Kochs Romaner.“

Da Overskoledirektøren hørte det, udbrød han: „Ja, saa er det paa høje Tid at vække Kvindernes Interesse for noget bedre.“

Med den levende Interesse, som Kold nærrede for Børnenes og Ungdommens Undervisning og Opdragelse, blev det ham klart, at Hjemmene er Opdragelsens bedste Arnesteder, og da Kvinden har sin store Del i Slægtens Opdragelse, nytter det kun lidt at vække Mandens aandelige Sans, naar han ikke kan dele sine aandelige som sine materielle Interesser med sin Hustru.

I Aaret 1862 flyttede Kold sin Højskole til Dalum ved Odense, hvor han købte en Bondegaards Jorder og opførte en stor toetages Bygning til sin ny Højskole. Her indrettedes der nu Kursus for Mænd i 5 Vintermaaneder og for Kvinder i 3 Sommermaaneder, samt i Avgust Maaned et Kursus for Lærere, hvilket Kursus blev besøgt i stort Tal baade af Friskolens og den offentlige Skoles Lærere.

Landets øvrige Højskoler tog straks Eksemplet op efter Kold og indrettede allevegne Sommerkursus for

Kvinder, der siden i Tusindvis har nydt godt af den Aand og den Oplysning, der udgaar fra Højskolen, og naar Kvinderne her tillands næsten uden Sværds slag har faaet kommunal Valgret og snart paa samme fredelige Maade vil opnaa politisk Valgret, saa har de adskillig Grund til med Tak at mindes Kristen Kold som den, der i Tide har anvist Vej og Midler til deres Dygtiggørelse.

Kold havde en sjælden Evne til at lede en god Samtale, og derigennem udøvede han en mægtig Indflydelse paa sine Elever og sin Samtid. Han var en Hader af Slagord, Fraser og Talemaader. Som Eksempel herpaa skal jeg fortælle et lille Træk af hans Oplevelser:

En Dag kom Kold paa en Fodtur til en Landsby, hvor han spurgte en Mand, han tilfældig mødte paa Gaden, om der var nogle hellige i den By. Manden pegte paa en Gaard, hvori der boede saadanne Folk, og Kold gik da hen i Gaarden. Manden var kørt ud, men ude i Køkkenet traf han Konen ifærd med at lave Mad. Paa Gulvet ved hendes Side stod en lille Dreng paa 4—5 Aar, og han holdt i sin Haand en splinterny Kaffekedel, som han, mens Kold talte med Moderen, slog snart mod Komfuret, snart mod Bænken, snart mod Gulvet, og hver Gang Moderen prøvede at tage Kedlen fra Drengen, skreg han i vilden Sky og rev eller bed Moderen i Fingrene. Hver Gang fik Drengen Lov at beholde Kedlen. Denne Kamp mellem Moderen og Barnet iagttog Kold, medens han holdt følgende Samtale med Konen:

Kold: Jeg hørte i Byen, at De hører til de hellige,

og derfor gik jeg herind for at bede, om jeg, der har gaaet en lang Vej, maa hvile mig lidt her.

Konen: Hører De kanske ogsaa til de hellige?

Kold: Ja, jeg vil gerne høre til den Slags Mennesker.

Konen: Hører De maaske til vort Slags?

Kold: Før jeg kan svare herpaa, maa jeg først vide, hvilken Retning De tilhører.

Konen: Vi hører til de hellige, som hader den gamle Adam.

Kold: Det er ikke saa galt, men sig mig, hvorledes ser den gamle Adam ud her i denne Egn?

Til dette Spørgsmaal tav Konen en Stund, det kom hende saa uventet. Hun havde saa ofte sagt og hørt det Slagord mellem sine Trosfæller, at de skulde hade den gamle Adam, men hun havde aldrig tænkt over, hvad det betød.

Kold: Ja, naar De ikke ved, hvorledes den gamle Adam ser ud, kan De ikke tage Dem iagt for ham, naar De møder ham.

Konen: Vi er af den Slags hellige, som hader Spil og Dans.

Kold: Ja, men Spil og Dans er kun Haaret og Neglene paa den gamle Adam, og De kan klippe ham, saa meget De vil, det gror straks ud paany, derfor maa De helst lægge Dem efter at hade Hjertet i den gamle Adam.

Konen: Hvad mener De med det?

Kold: Maa jeg oplyse det med et Eksempel. Ved Deres Side staar en køn lille Dreng, men hver Gang De prøver paa at tage fra ham den ny Kedel, han holder i sin Haand, og som han ikke maa slaa Buler

i, saa forvandles Drengens Aasyn, han vræler og bliver saa grim. Hvad er det, der pludselig forvandler den kønne Dreng til en grim Dreng?

Konen: Det ved jeg ikke.

Kold: Jo, det er Hjertet i den gamle Adam i Deres Barn; den gamle Adam i vort Sind er Menneskets Egenvilje og Egenraadighed. Som Moder bør De hjælpe Drengen af med sin Egenraadighed, mens han er lille, thi ellers tager han Magten fra Dem, naar han bliver større, og De og jeg gør vel i at bede Gud hjælpe os af med vort genstridige Sind, thi saa dræbes Hjertet i den gamle Adam hos os.

I Almindelighed gav Kold sig ikke af med at tale om Politik; kun de Love, der sigtede til større Frihed i Kirke og Skole, interesserede ham. Da Loven om Sognebaandets Løsning udkom, var han den første Fynbo, der løste Sognebaand. Saasnart det kom til Biskoppens Kundskab, skrev han til Kold og bad ham om en Samtale. Næste Dag gik Kold fra Dalby til Odense, og da han kom ind til Biskoppen, gik denne imod ham uden at hilse og spurgte: Hvorledes kan De være Lærer i det Samfund, De har forladt?

Kold: Jeg har ikke forladt det Samfund, hvori jeg er Lærer!

Bispen: Har De ikke løst Sognebaand til Provst Bloch i Kerteminde?

Kold: Jo, men jeg er fremdeles Lærer ved min Højskole i Dalby.

Bispen: Tør De paataa, at det er ugyldigt, naar Præsten i Dalby forretter Daab eller Altergang?

Kold: Nej, det tør jeg ikke paastaa.

Bispen: Hvorfor har De da løst Sognebaand?

Kold: Det vil jeg oplyse med et Eksempel. I Dag har jeg spadseret ca. 3 Mil fra Dalby til Odense, og da jeg kom hertil, følte jeg Trang til Hvile og Vederkvægelse, men sæt nu at man paa den Gæstgivergaard, hvor jeg tog ind, har budt mig Vand til Morgen, Vand til Middag og Vand til Aften, tror Deres Højærværdighed da, at jeg næste Gang, jeg kommer her til Byen, tager ind paa en saadan Gæstgivergaard, da jeg har Frihed til at søge Hvile og Vederkvægelse paa hvilken som helst anden Gæstgivergaard.

Bispen: Hvorledes rimer det med, hvad vi her taler om?

Kold: Da Deres Højærværdighed ikke har forstaaet, hvad jeg mener, maa jeg bruge et andet Billede. Sæt nu, at jeg skal yde Biskoppen en Specie, og jeg lægger 2 Dobbeldalere paa Bordet for Dem og siger: tag hvilken af dem, De lyster. Paa Klengen er De straks paa det rene med, at den ene er af ægte Metal, men den anden har en dunkel Klang, uden at De dog tør paastaa, at den er falsk. Da Deres Højærværdighed nu har Frihed til at vælge, hvilken af de to Specier vælger De da?

Bispen: Vil De rejse hjem og sige, at naar Præsten i Dalby døber og tager til Alters, er det lige saa gyldigt, som naar Præsten i Kerteminde udfører saadanne kirkelige Handlinger.

Kold: Ja, jeg skal nok sige hjemme, at Biskoppen over Fyns Stift nærer den Anskuelse.

Naar Kold fortalte denne Samtale, føjede han ofte til: For jeg skal sige Dem, Biskoppen over Fyns Stift

er en lille Mand, som i Reglen siger nogle smaa bitte Ord, der triller lige ned ad Vesten.

Men om end Kold ikke til dagligdags talte om Politik, satte Grundlovskampen ham i Bevægelse 1865—66, og han udsendte til Underskrift en Adresse i flere Eksemplarer, som han formaaede sine Venner og tidligere Elever til at samle Underskrifter paa til Fordel for Junigrundlovens Genindførelse, efter at Fællesanliggenderne var forsvundet tilligemed Hertugdømmerne, og selv lod Kold de Hjallesse Bymænd sammenkalde hos Oldermænden, hvor han gik hen og fik sine Bymænd til at underskrive den nævnte Adresse.

Kold var i Ordets bedste Forstand en Bondeven. Han levede som Bonde, gik klædt som Bonde, og hans hele Arbejde gik hovedsagelig ud paa at kalde Bønderne til virksomt og dygtigt Arbejde. Han indprentede stadig sine Elever Respekt for det legemlige Arbejde og anbefalede Nøjsomhed og Virkelyst som gode borgerlige Dyder. Han ironiserede stærkt over alt, hvad der var unaturligt, og advarede Bønderne mod at leve over Evne eller uden for, hvad der passede for deres Stand; men i Hjemmet holdt han paa Hygge og Renlighed. Gulvene i Skolestuerne var altid rene, og ingen maatte spytte paa Gulvet eller komme ind med urent Fodtøj, hvad Bønderne paa den Tid var i Uvane med.

En Dag, da Kold holdt Foredrag, glemte en jydsk Bondekarl sine Ordensregler og spyttede paa det rene Gulv. Straks holdt Kold inde, sagde ikke et Ord, men gik ganske stille ud af Skolestuen og kom faa Øjeblikke efter tilbage med en Karklud i sin Haand. Uden at mæle et Ord lagde han sig paa Gulvet foran Syn-

deren, vaskede det rent og forsvandt derefter lige saa stille, som han var kommet ind; men fra den Dag blev der ikke spyttet paa Gulvet den Vinter.

Orden og Hygge, sagde Kold, hører til, hvor gode Aander skal bo tilhuse.

Kold var en uegennyttig Mand, der levede for sine Ideer. En Dag tog Stiftamtmand Heltzen fra Odense ud til Dalum Højskole for at hilse paa Kold. Under Samtalen spurgte Stiftamtmanden, hvorfor Kold ikke ligesom andre Forstandere søgte Understøttelse af Amtsfonden til sin Højskole. Kold gjorde opmærksom paa, at han en Gang havde faaet tildelt en saadan Understøttelse, men saa oprettede hans Modstandere Lumby Højskole som en Konkurrent til hans Skole, og da Flertallet i Odense Amts Skoleraad den Gang vilde ofre betydelige Summer paa Skolen i Lumby, nægtede man al Understøttelse til Kolds Skole.

Stiftamtmand Heltzen bemærkede hertil, at Forholdene havde forandret sig og at tildels ny Mænd havde faaet Sæde i Skoleraadet. Hvis Kold blot nu vilde indsende en Ansøgning, kunde han være sikker paa at faa tildelt et større Beløb. Hertil svarede Kold: Den Gang, Skoleraadet fratog mig min Understøttelse, var jeg i Trang, nu derimod trænger jeg ikke. Jeg agter derfor ikke at søge oftere, men har Skoleraadet god Tid paa Penge, saa giv af disse til andre Formaal.

Da Stiftamtmanden fortalte dette, føjede han til: Det er første Gang, jeg har truffet en Mand, der ikke vil modtage Penge af det offentlige, naar saadanne tilbydes ham, og det er velgørende at møde en uegennyttig Mand.

Kolds Virksomhed gik fortrinsvis ud paa at vække aandelig Interesse hos sine Elever, at indgyde dem Tro paa Guds Kærlighed og Almagt og at vække deres Iver til Arbejde for Folk og Fædreland. Fra hans Skole er udgaaet mange dygtige og virkelystne Mænd, hvis Virksomhed man har set udfolde sig paa mangfoldige Omraader, ikke blot i deres hjemlige Gerning, men tillige i det offentlige Livs Tjeneste; men Kolds Gerning har sine stærkeste Spor hos Bønderne, der bedst forstod ham og følte, at han var en af deres egne, der for Alvor vilde arbejde for deres Vel i Nutid og i Fremtid. Naar Kold vilde tegne sit lyse Haab om Fremtiden for Bønderne, gentog han følgende Vers af Grundtvig:

»Om hundrede Aar er den danske Bonde
langt mere oplyst om de bedste Ting
end nu Professorerne om det Onde
og alle Tyskernes Bukkespring;
han kender vor Jord i sin bedste Dragt,
han kender den himmelske Godheds Magt.«

Tidligere udkom af
Højskoleforstander **Rasmus Nielsen**, Særslev:

Sommerskygger.

Fortælling.

Med mange Illustrationer. — Pris Kr. **2,75.**

□

Landsbysang.

En Samling Digte. — Pris Kr. **2,00.**

□

To Historier.

Om Jørgen, der fik Kærne til at danse, og Mosekongen.

Pris Kr. **1,00.**

Endvidere: □ □

FRA ASKOV.

Minder og Betragtninger af **Edv. Nielsen-Stevns.**

Af en Anmeldelse i »*Dansk Folkestyre*«
hidsættes:

Under denne Titel er paa Milo'ske Forlag i Odense udkommen en lille Bog (paa 96 Sider), skrevet af en ung Højskolelærer *Edv. Nielsen-Stevns.*

Det er en kvik lille Bog, som nok er værd at læse. Forf. kalder den »Minder og Betragtninger«, og det er det ogsaa. Det er med Glæde, at man, som gammel Askovelev, fordyber sig i Læsningen af den smukke Skildring af Livet paa den store Højskole, saaledes som det former sig for en Elevs Blik. Naar man selv har været Elev paa Askov, kan man ikke andet end glæde sig over de raske, livlige Billeder, som Forf. her ruller op for os.

Pris Kr. **1,25.**

